

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2012

Sára Ondrová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Sára Ondrová

**Harkis – zrádci či oběti alžírské války?
Reflexe pomocných jednotek francouzské
armády v Alžírsku po roce 1962**

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Sára Ondrová**

Vedoucí práce: **PhDr. David Emler**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

ONDROVÁ, Sára. *Harkis – zrádci či oběti alžírské války? Reflexe pomocných jednotek francouzské armády v Alžírsku po roce 1962*. 42 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. David Emler.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá vznikem a vývojem pomocných jednotek francouzské armády harkas během alžírské války a dále analyzuje vnímání jejích členů (harkis) v alžírském prostředí od roku 1962, tedy od vyhlášení nezávislosti Alžírska, do současnosti. V prvních kapitolách se práce věnuje představení a vzniku pomocných jednotek v kontextu alžírské války. Text se zaměřuje na motivaci Alžířanů pro vstup do pomocných jednotek francouzské armády a zároveň na prostředky používané francouzskou armádou pro přesvědčení co největšího množství místního obyvatelstva pro zapojení se do jejích služeb. Následně je popsán osud členů pomocných jednotek v konečné fázi války a po vyhlášení příměří. V další kapitole je nastíněn vývoj samostatného Alžírska. Největší prostor je věnován charakteristice nově vzniklého režimu, konkrétně jeho propojení s vojenskými složkami státu a dále splnutí vládnoucí elity s Frontou národního osvobození, které přetrvává dodnes. Tato historická kapitola také zkoumá alžírské pojetí dějin a vliv tohoto fenoménu na vytvářený obraz bývalých členů pomocných jednotek francouzské armády v alžírské společnosti. V souvislosti s historickým vývojem Alžírska jsou popsány osudy bývalých členů pomocných jednotek, kteří po ukončení války ať už dobrovolně či nedobrovolně zůstali na půdě nově vzniklého státu. V posledních dvou kapitolách práce analyzuje, jakým způsobem jsou bývalí harkis vnímáni v alžírské společnosti, respektive v řadách alžírské politické elity a v odborných pracích, věnujících se danému tématu.

Abstract

This bachelor's thesis aims to describe the formation and evolution of auxiliary units in the French army, called harkas during the Algerian war. Moreover, it analyses the reflexion of members of the auxiliary units in Algeria after 1962, the year of independence in Algeria, until the present. The first chapter presents the origins of the

auxiliary units and their development in the context of the Algerian war. The text underlines motivation of the Algerians for entering into the auxiliary units and practices used by the French army to perceive as many indigenous natives as possible to engage in the army. The chapter also describes the fates of members of auxiliary units at the end of the war and after the ceasefire. In the second part of the paper, the thesis describes the history of independent Algeria with a focus on the connection between the new regime and the army. Additionally, it also incorporates the fusion of the governing elite with the National Liberation Front which endures until present day. This chapter reflecting the development of the newborn Algerian Republic also examines the Algerian conception of history and its impact on image of former members of the auxiliary units in Algerian society. In the context of Algerian history the thesis describes the history of former harkis who voluntarily stayed or not in independent Algeria. The last two chapters analyse the reflexion of former harkis in Algerian society, specifically from the point of view of the Algerian political elite as well as in academic papers of Algerian and French authors.

Klíčová slova

Alžírsko, alžírská válka, Harkis, reflexe,

Keywords

Algeria, Algerian war, Algeria, Harkis, reflexion,

Rozsah práce: 62 771 znaků.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. 5. 2012

Sára Ondrová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Davidu Emlerovi za vstřícnost a cenné rady v průběhu tvoření této práce, vedoucímu bakalářského semináře PhDr. Ondřeji Matějkovi a kolegům ze semináře za mnohdy velmi inspirující připomínky k práci.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Sára Ondrová

E-mail:

sara.ondrova@gmail.com

Semestr:

LS 2011

Akademický rok:

2010 / 2011

Název práce:

„Harkis“ – zrádci či oběti alžírské války? Reflexe pomocných jednotek francouzské armády v Alžírsku po roce 1962.

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

LS 2012

Vedoucí bakalářského semináře:

PhDr. Ondřej Matějka

Vedoucí práce (není povinné):

PhDr. David Emler

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):

„Harkis“, tedy bývalí členové pomocných jednotek francouzské armády, dodnes vzbuzují jak v Alžírsku, tak ve Francii bouřlivé debaty. Většina prací týkajících se tohoto tématu se ale zabývá vznikem pomocných jednotek a osudy bývalých „harkis“ ve Francii po roce 1962. Vzhledem k tomu, že je málo známý pohled na bývalé členy pomocných jednotek z té alžírské strany, vybrala jsem si toto téma pro mou bakalářskou práci.

Předpokládaný cíl (5 řádek):

Cílem práce je vytvořit pokud možno komplexní obraz bývalých členů pomocných jednotek z alžírské perspektivy. Nejprve se tedy práce bude zabývat motivací Alžířanů pro zapojení se do pomocných jednotek a následně budou představeny osudy bývalých „harkis“, kteří zůstali na půdě nově vzniklého alžírského státu. Na závěr dojde k analýze vnímání bývalých členů pomocných jednotek v alžírském prostředí po roce 1962.

Základní charakteristika tématu (10 řádek):

Na svátek všech svatých 1. listopadu 1954 byl v Alžíru zahájen konflikt mezi alžírskými nacionalisty a francouzskou koloniální správou. Válka ve velké míře zasáhla alžírské civilní obyvatelstvo, které bylo nuceno se do bojů zapojit. Protože boje byly alžírskými nacionalisty vedeny velice zákeřně a měly rysy guerillové války, bylo pro Francii zásadní přesvědčit co největší množství místního obyvatelstva, aby se do boje zapojilo právě po boku francouzských vojáků. Armáda proto vytvořila pomocné jednotky složené většinou z alžírského obyvatelstva. Tyto jednotky Francii pomáhaly potlačovat boj alžírských nacionalistů.

Po vyhlášení příměří na počátku roku 1962 došlo k odzbrojení pomocných jednotek a z alžírské strany se rozpoutal odvetný boj proti tzv. zrádcům národa. Někteří z nich dostali možnost zachránit se přesunem do Francie, zbytek podlehl rozpoutaným masakrům, mučení či nuceným pracím. Debata zda se jednalo o zrádce či oběti této kruté války nicméně probíhá dodnes, necelých padesát let po ukončení konfliktu.

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

V úvodu mé práce popíšu použitou literaturu a metodologii. V počátečních kapitolách se budu zabývat vznikem a vývojem pomocných jednotek v kontextu alžírské války a dále jejich osudy po vyhlášení příměří. Úvodní kapitoly se zaměří především na motivaci místního obyvatelstva pro zapojení do pomocných jednotek francouzské armády a na metody využívané z francouzské strany pro přesvědčení Alžířanů pro boj v řadách francouzské armády. V následujících kapitolách pak

bude popsán osud bývalých členů pomocných jednotek v nezávislém Alžírsku a vývoj reflexe „harkis“ v alžírské společnosti od roku 1962 do současnosti.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

AGERON, Charles-Robert; „Le drame des Harkis en 1962“, *Vingtième Siècle, Revue d'histoire*, č. 42, duben-červen, 1994.

AGERON Charles-Robert; „Les accords d'Evian“, *Vingtième Siècle, Revue d'histoire*, č. 35, červenec-září, 1992.

BESNACI-LANCOU, Fatima; MANCERON, Gilles; *Les Harkis dans la colonisation et ses suites*, Paris, Ivry-sur-Seine, Editions de l'Atelier, 2008.

BOURDIEU, Pierre; *Sociologie de l'Algérie*, Paris, Presses universitaires de France, 1985.

BRILLET, Emmanuel; „Les problématiques contemporaines du pardon au miroir du massacre des harkis“, *Culture et conflits*, č.41, leden 2001.

COHEN, William B.; „Legacy of empire: The Algerian Connection“, *Journal of Contemporary History*, č.1, leden 1980.

FAIVRE, Maurice; *Les combattants musulmans de la guerre d'Algérie, des soldats sacrifiés*, Paris, L'Harmattan, 1995.

LACOSTE, Yves; *La question postcoloniale*, Paris, Fayard, 2010.

STORA, Benjamin; HARBI, Mohammed; *La Guerre d'Algérie*; Paris, Robert Laffont, 2004.

STORA, Benjamin; *La gangrène et l'oubli*, Paris, Edition la Découverte, 1991.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

1. ÚVOD	2
1.1 Představení tématu a cílů práce	2
1.2 Zhodnocení literatury a použitých zdrojů.....	4
1.3 Metodologie práce	6
2. KDO BYLI HARKIS?	7
2.1 Vznik pomocných jednotek harkas.....	8
2.1.1 Důvody vytvoření pomocných jednotek z pohledu francouzské vlády.....	8
2.1.2 Motivace Alžířanů pro boj po boku Francouzů	9
2.1.3 Postoj Francie k pomocným jednotkám	12
3. VÝVOJ REFLEXE HARKIS V ALŽÍRSKU	18
3.1 Alžírská vláda a bývalí členové pomocných jednotek francouzské armády	18
3.1.1 Vývoj Alžírsko po roce 1962 a bývalí harkis v nově vzniklém státu	18
3.1.2 Harkis a alžírská politická elita	23
3.2 Obraz pomocných jednotek v odborných pracích	28
4. ZÁVĚR	34
SUMMARY	36
SUMMARY	36
POUŽITÁ LITERATURA	37

1. Úvod

1.1 Představení tématu a cílů práce

Alžírská válka a témata s ní spojená vzbuzují půl století po jejím konci stále mnoho emocí na obou březích Středozeří. Krutost této války, která postihla různými způsoby celou alžírskou společnost, zanechala silnou a těžko překonatelnou stopu i mezi generacemi, které konflikt již nezažily. Dokladem toho je například fakt, že Francie až v roce 1999 uznala, že se v Alžírsku jednalo o válku a dodnes se těžce vyrovnává s některými otázkami, jako je mučení používané francouzskou armádou či přijetí a integrace bývalých členů pomocných jednotek do společnosti.¹ Alžírsko se s ranami války vyrovnává po svém, skrze výklad své vlastní historie, určovaný vládnoucí elitou. V Alžírsku v podstatě dochází ke stírání rozdílu mezi pamětí a historií. Jak říká francouzský historik Gilles Manceron, vzpomínky mohou vytvářet dějiny takové, jaké je vládnoucí moc chce mít a může ovlivňovat připomínání a vyučování historických událostí tak, jak se jí to jeví vhodné pro politické účely.² Vzpomínky diktované režimem se stávají historickými událostmi a vzhledem k tomu, že je potlačována jakákoliv diskuze, je tento jednotný výklad historie přebírán i alžírskou společností.

V březnu 2012 byl v Alžírsku proveden průzkum veřejného mínění týkající se právě alžírské války, od jejíhož ukončení uběhlo přesně padesát let. Jedna z otázek se týkala i harkis³: *Mělo by být bývalým členům pomocných jednotek francouzské armády odpuštěno?* Většina, konkrétně 84,5 %, Alžířanů odpověděla negativně a odpovědi se víceméně neměnily s ohledem na pohlaví, věk či vzdělání.⁴ Výsledkem průzkumu tedy bylo nejen zjištění podstatného faktu, že Alžířané o historii vzniku svého samostatného státu nevědí často ani základní data, ale i to, že téměř jednomyslně odmítají vyrovnání se svou minulostí. Emanuel Brillet v této souvislosti zdůrazňuje, že právě odpuštění je forma

---

¹ „Loi n° 99-882 du 18 octobre 1999 relative à la substitution, à l'expression 'aux opérations effectuées en Afrique du Nord', de l'expression 'à la guerre d'Algérie ou aux combats en Tunisie et au Maroc'“.

(„Legifrance.gouv.fr“, oficiální stránka vlády Francouzské republiky, <http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000578132>, staženo 10. 5. 2012).

² Gilles Manceron, „Quand le passé s'installe dans l'actualité“, *CAESmagazine*, č. 87 (léto 2008): 6, <http://www.caes.cnrs.fr/nospublications/caes-magazine/CAESMag-87/passeactualite.pdf> (staženo 25. 4. 2012).

³ *Harkis* byli členové pomocných jednotek francouzské armády, tzv. *harkas*. Bližší popis problému je vysvětlen v následující kapitole.

⁴ Said Ighilahriz, Hammadi Abderrazak, Mahdi Chayaa a Yezli Kamal, „Sondage: Les Algériens et l'histoire du mouvement de libération, une connaissance parcellaire“, *El Watan*, 28. 3. 2012.

přijetí či uznání daného problému.⁵ Cílem této práce je představit vznik pomocných jednotek, vývoj reflexe bývalých členů pomocných jednotek v alžírském prostředí od roku 1962 do současnosti, a to zejména v souvislosti s osudy bývalých harkis v již nezávislém Alžírsku, a následně interpretace výsledných zjištění.

Harkis jako téma zkoumané odbornými pracemi dostávalo čím dál tím větší pozornost od konce osmdesátých let. Do té doby byla tato tematika v podstatě přehlížena. Naprostá většina prací se ale věnovala vzniku pomocných jednotek, jejich osudům během války a následně jejich přesuny do Francie a integraci do francouzské společnosti. Z mého pohledu je ale velkým nedostatkem malý počet pramenů zabývajících se bývalými členy pomocných jednotek, kteří zůstali na půdě nezávislého Alžírska a dále tím, jak jsou harkis vnímáni alžírskou společností. Právě těmito dvěma problémy se následující text zabývá. V úvodní části se práce věnuje představení pomocných jednotek, respektive jejich vzniku a vývoji za alžírské války. Protože hlavním tématem práce je problematika reflexe bývalých harkis, text se zaměřuje právě na motivaci Alžířanů pro vstup do pomocných jednotek a na metody, kterými se na svou stranu snažili místní obyvatelé získat Francouzi. Tyto otázky jsou stěžejní pro vytvoření kontextu k reflexi bývalých harkis. Druhá polovina práce se v souvislosti s historickým vývojem nově vzniklého státu věnuje osudům bývalých členů pomocných jednotek, kteří zůstali v nezávislém Alžírsku. V základních bodech je představena i alžírská historie po roce 1962, protože pro cíle této práce je zásadní zdůraznit charakter alžírského režimu a jeho pojetí dějin, které má podstatný dopad na vnímání harkis alžírskou společností. Následně jsou v práci představeny názory zástupců alžírské politické elity a nakonec je analyzován obraz bývalých členů pomocných jednotek v odborných pracích alžírských a francouzských autorů. Původním záměrem bylo představení a porovnání prací pouze alžírských autorů, ale vzhledem k tomu, že často není možné jednoznačně rozlišit, zda se jedná o francouzského či alžírského autora, neboť někteří z nich se v Alžírsku sice narodili, avšak studovali a většinu života žili ve Francii, jako například Benjamin Stora, je toto vymezení prakticky nemožné. Téměř veškerý dostupný materiál týkající se harkis je vydáván mimo Alžírsko, převážně ve Francii, a proto byly nakonec do této kapitoly zahrnuty i práce francouzských autorů. Ti svými názory přinášejí do diskuze hodnotné a často i nové pohledy na zkoumanou problematiku. Práce je teritoriálně vymezena především oblastí Alžírska, avšak vzhledem k již zmíněnému používání francouzských pramenů neopomíjí ani francouzskou oblast. Časově

---

⁵ Emmanuel Brillet, „Les problématiques contemporaines du pardon au miroir du massacre des harkis“, *Culture et conflits*, č. 41 (leden 2001): 8, <http://conflits.revues.org/index405.html> (staženo 20. 3. 2012).

se text v první části vrací do období alžírské války, tedy do druhé poloviny 50. let, a následně se práce zabývá obdobím od roku 1962 až do současnosti.

1.2 Zhodnocení literatury a použitých zdrojů

Stěžejní literaturou pro úvodní kapitoly práce, které se zabývají vznikem a vývojem jednotek harkas v průběhu alžírské války, jsou texty Charlese-Roberta Agerona, Maurice Faivra, François-Xaviera Hauteux, Mohanda Hamoumoua a Abderahmena Moumena. Tyto práce podrobně popisují všechny okolnosti vzniku a vývoje pomocných jednotek harkas za války. Každý se ale soustředí na jinou část a vzájemně se dobře doplňují. Nejstarší texty jsou od francouzského historika Charlese-Roberta Agerona, který se zaměřuje na evianské dohody a roli francouzské vlády v otázce možné repatriace bývalých harkis.⁶ Maurice Faivre, francouzský generál a politolog, doplňuje problematiku o informace o francouzské armádě v souvislosti s vývojem pomocných jednotek.⁷ Historik François-Xavier Hauteux, jehož práce patří k novějším, se podrobně zabývá otázkou vývoje jednotek harkas za války a dále rozšiřuje otázku motivace Francouzů pro rekrutování místního obyvatelstva.⁸ Výchozím textem pro práci byla ale studie od alžírských autorů - historika Abderahmena Moumena a sociologa Mohanda Hamoumoua, věnující se otázce harkis ve sborníku vedeném Benjaminem Storou a Mohammedem Harbim *La Guerre d'Algérie*.⁹ Autoři dávají velký prostor právě otázce motivace místního obyvatelstva pro spolupráci s francouzskou armádou a otevírají tím diskuzi, zda větší motivací pro Alžírany bylo zachování francouzského Alžírka, nebo boj proti monopolnímu postavení Fronty národního osvobození¹⁰ (*Front de libération nationale* - dále jen FLN).

---

⁶ Charles-Robert Ageron, „Le drame des Harkis en 1962“, *Vingtième Siècle, Revue d'histoire*, č. 42 (duben-červen 1994), <http://www.persee.fr> (staženo 1. 10. 2011); Charles-Robert Ageron, „Le ‚drame des Harkis‘: mémoire ou histoire ?“, *Vingtième Siècle, Revue d'histoire*, č. 68 (říjen-prosinec 2000), <http://www.persee.fr> (staženo 1. 10. 2011); Charles-Robert Ageron, „Les accords d'Evian“, *Vingtième Siècle, Revue d'histoire*, č. 35, (červenec-září 1992), <http://www.persee.fr> (staženo 1. 10. 2011).

⁷ Maurice Faivre, „L'histoire des Harkis“, *Guerres mondiales et conflits contemporains*, č. 202-203 (únor 2001), <http://www.cairn.info> (staženo 19. 11. 2011).

⁸ François-Xavier Hauteux, „L'engagement des harkis (1954-1962)“, *Vingtième Siècle, Revue d'histoire*, č. 90 (únor 2006), <http://www.cairn.info> (staženo 19. 11. 2011).

⁹ Mohand Hamoumou a Abderahmen Moumen, „L'histoire des harkis et Français musulmans: la fin d'un tabou?“ in *La Guerre d'Algérie*, ed. Benjaminem Storou a Mohammedem Harbim, (Paris: Robert Laffont, 2004), 315-344.

¹⁰ Fronta národního osvobození se zformovala na počátku alžírské války jako nacionalistické hnutí. Mezi lety 1962 a 1964 se toto hnutí transformovalo na jedinou politickou stranu Alžírka až do roku 1989. FLN nicméně dodnes zůstává jednou z hlavních politických platforem v alžírské politice. (Encyklopedie „Larousse“, www.larousse.fr/divers/FLN/120458, staženo 1. 5. 2012)

Vzhledem k tomu, že k problematice týkající se bývalých členů pomocných jednotek, kteří po roce 1962 zůstali v Alžírsku, se dostupná literatura věnuje pouze okrajově, obraz pravděpodobného vývoje bývalých členů pomocných jednotek je v práci poskládán z příspěvků v odborných textech od Maurice Faivra či Charlese-Roberta Agerona a dále z novinových článků týkajících se tohoto tématu. Cenným svědectvím byl pak text alžírské spisovatelky Wassyly Tamzaliové.¹¹ K problematice propojení alžírského režimu s armádou byl pak hlavním zdrojem text Abdelkadera Yefsaha, který se tímto tématem podrobně zabývá.¹²

Základními zdroji pro kapitolu o vnímání harkis alžírskou politickou elitou byly články francouzských či alžírských frankofonních deníků (konkrétně z francouzské strany: *Le Monde*, *La Provence* a z alžírské: *El Watan*, *Le Matin DZ*, *Le Soir d'Algérie*, *Le jeune indépendant*, *Liberté*, *Le Quotidien d'Oran*), francouzského rádia *RFI* a zpravodajského kanálu *France 24*. Dále archiv novinových článků na webových stránkách asociace *Harkis et droits de l'homme*.¹³

V poslední kapitole je pak využita přednáška Françoise-Xaviera Hauteuxe, přednesená v červnu 2006 v rámci konference *Pour une histoire critique et citoyenne, Le cas de l'histoire franco-algérienne*, který rozebírá přínos Bachagy Boualema a jeho texty o harkis.¹⁴ Důležitým zdrojem byla také kapitola Ali Harouna, která vyšla ve sborníku redigovaném Fatimou Besnaci-Lancou a Gillem Manceronem *Les Harkis dans la colonisation et ses suites*.¹⁵

Nezbytné je zmínit práce původem alžírských autorů Benjamina Story a Mohammeda Harbiho, kteří působí ve Francii a jsou považováni za jedny z největších autorit na historii alžírské války a vývoj samostatného Alžírka.¹⁶ Knihy historika Benjamina Story jsou podstatné pro pochopení alžírské války a vývoj nezávislého Alžírka. Oba autoři se zabývají i následným vyrovnáváním se s dekolonizační válkou jak z francouzské strany, tak i z té alžírské. Historik Mohammed Harbi, který se války aktivně

---

¹¹ Wassyly Tamzali, „L'homme au couffin“, *El Watan*, 27. 1. 2012.

¹² Abdelkades Yefsah, „L'armée et le pouvoir en Algérie de 1962 à 1992“, *Revue du monde musulman et de la Méditerranée*, č. 65 (1992), <http://www.persee.fr> (staženo 29. 11. 2011).

¹³ Harkis et droits de l'homme, <http://harki.net/article.php?rubrique=2> (staženo 15.1.2012).

¹⁴ François-Xavier Hauteux, „Au-delà de la victimisation et de l'opprobre: les harkis“, (práce prezentována na konferenci *Pour une histoire critique et citoyenne. Le cas de l'histoire franco-algérienne.*, Lyon, 20. -22. 6. 2006).

¹⁵ Ali Haroun, „Effacer les séquelles de la guerre d'Algérie“, In *Les Harkis dans la colonisation et ses suites*, ed. Fatimou Besnaci-Lancou a Gilles Manceronem, (Paris, Ivry-sur-Seine: Les éditions de l'atelier, 2008), 201-204.

¹⁶ Benjamin Stora, *Algeria – 1830-2000 – a short history*, (London: Cornell University Press, 2004).

účastnil ve strukturách FLN, poskytuje zásadní názory ohledně vývoje alžírské války a současného vnímání bývalých harkis.¹⁷

1.3 Metodologie práce

Následující text je klasickou kompilační statí, která se pokouší o kritickou analýzu jak primárních, tak sekundárních zdrojů. V první části textu je využívána převážně sekundární literatura, ve druhé jsou pak zpracovány prameny, mezi které patří především novinové články, osobní svědectví či televizní debaty. V poslední kapitole je pak sekundární literatura chápána jako specifický pramen, neboť se jedná o analýzu odborných prací zabývajících se různými aspekty vzniku či osudy bývalých členů pomocných jednotek francouzské armády.

---

¹⁷ Mohammed Harbi, „La comparaison avec la collaboration en France n’est pas pertinente“, In *Les Harkis dans la colonisation et ses suites*, ed. Fatimou Besnaci-Lancou a Gilles Manceronem, (Paris, Ivry-sur-Seine: Les editions de l’atelier, 2008), 93-110.

2. Kdo byli harkis?

Výraz *harki* je odvozený od arabského slova *harka*, což v překladu znamená pohyb.¹⁸ Význam termínu harkis se nicméně od alžírské války značně posunul. Zatímco v letech 1954 – 1962 označoval pouze jednu z kategorií pomocných jednotek francouzské armády, dnes jsou často tímto termínem označováni obecně repatriovaní Alžířané spolupracující v průběhu alžírské války s Francií.¹⁹ Pro potřeby této práce je tedy nutné vymezit definici harkis přesněji.

Již v období před alžírským povstáním, které proběhlo v listopadu 1954, navrhl generální guvernér Alžírsko Roger Léonard vytvoření tzv. *goums civils*, tedy pomocných policejních jednotek složených z Alžířanů, které by hlídkovaly ve venkovských zónách. Tento projekt byl později realizován etnologem Jeanem Servierem, který vytvořil první jednotku harka. V této době jednotka nebyla vedena vojáky a její členové nepobírali žold. Následně se tvořily další podobné útvary a postupně byly sloučeny s armádou.²⁰ Až v roce 1956 byly tyto jednotky oficiálně nazvány harkas,²¹ jejich členové, tzv. harkis, s armádou nepodepisovali žádné smlouvy, byli rekrutováni vždy pouze na dobu určitou, většinou na den, a lokálně. Byli využíváni na operace předem stanovené armádou, od níž dostali výzbroj a pobírali žold za každý den ve službě. Bydlet ale zůstávali se svými rodinami a neměli nárok na stravu, poskytovanou regulérním vojákům francouzské armády zdarma. Zpočátku byli ozbrojeni pouze loveckými puškami, ale v průběhu války se některým dostala do rukou běžná válečná výzbroj. Zranění způsobená ve službě byla francouzskou administrativou hodnocena jako pracovní úrazy a v případě smrti dostala rodina paušální finanční odškodnění.²² Kromě harkis byly součástí pomocných jednotek také například Speciální administrativní sekce (*Sections administratives spécialisées*, dále pouze SAS), které měly za úkol ulehčit práci francouzské administrativy především ve venkovských oblastech.²³ SAS byly chráněny jednotkami *Moghazen*, skládajícími se z 25-50 bojovníků, kterým se říkalo *Moghaznis*. Dalšími jednotkami byly sebeobránné skupiny, tzv. *Groupes d'autodéfense*, jejichž členové neměli nárok na finanční odměnu, ale francouzská armáda jim poskytovala zbraně na ochranu vesnic.²⁴

---

¹⁸ Grand dictionnaire encyclopédique Larousse; (Paris: Librairie Larousse, 1983), str. 5155.

¹⁹ Hamoumou a Moumen, „L’histoire des harkis et Français musulmans“, 319.

²⁰ Ibid., 321.

²¹ Hautreux, „L’engagement des harkis (1954-1962)“, 34.

²² Ageron, „Le drame des Harkis en 1962“, 4.

²³ Hamoumou a Moumen, „L’histoire des harkis et Français musulmans“, 322.

²⁴ Faivre, „L’histoire des Harkis“, 56.

Slovo harkis bude v úvodní kapitole práce chápáno jako termín pro jednu z kategorií pomocných jednotek francouzské armády. Ve zbytku práce se budu zabývat situací harkis v širším slova smyslu. V pracích zaměřujících se na pomocné jednotky a jejich situaci od příměří dále je termín harkis používán většinou ve smyslu takovém, v jakém byl v té době chápán Alžírany a Francouzi. Z pohledu FLN si tedy pod tímto pojmenováním můžeme představit veškeré „zrádce“ Alžírka, ale také vnitřní opozici FLN.²⁵ Z pohledu Francouzů se od roku 1962 harkis stávají téměř všichni uprchlíci alžírského původu.²⁶

2.1 Vznik pomocných jednotek harkas

Následující kapitoly objasňují, proč se francouzská vláda rozhodla vytvořit pomocné jednotky složené z místního, převážně muslimského, obyvatelstva, a analyzují, jaká byla motivace Alžíranů pro boj po boku francouzských vojáků proti alžírským povstalcům.

2.1.1 Důvody vytvoření pomocných jednotek z pohledu francouzské vlády

V roce 1954, kdy byla 1. listopadu povstáním v Alžíru zahájena národně-osvobozenecá (v jiném diskurzu koloniální) válka a bylo potřeba nasadit co největší počet vojáků, kteří by uklidnili situaci, se ještě velké množství severoafrických jednotek francouzské armády nacházelo v Indočíně, kde od roku 1946 probíhala válka vedená komunistickou Ligou za nezávislost Vietnamu proti francouzské koloniální správě.²⁷ Myšlenka zapojit místní obyvatelstvo do protipovstaleckého boje se zrodila právě v průběhu bojů v jihovýchodní Asii.²⁸ Od října 1957 v Alžírsku vznikala tzv. centra pro přeškolení, ve kterých docházelo za pomoci různých psychologických metod k přeškolení alžírských zajatců.²⁹ Iniciativa pro vytvoření pomocných jednotek se objevila již od úplného počátku války a to především z oblastí, kde byla Fronta národního osvobození nejaktivnější. Válečné metody využívané povstanci v Alžírsku měly rysy guerillové války. Pro francouzskou armádu bylo proto velice důležité integrovat do svých

---

²⁵ Hauteux, „L'engagement des harkis (1954-1962)“, 44.

²⁶ Ageron, „Le drame des Harkis en 1962“, 3.

²⁷ Faivre, „L'histoire des Harkis“, 55.

²⁸ Pascal Le Pautremat, „Le commando Georges – De la contre-guerrilla a la tragédie (1959-1962)“, *Guerres mondiales et conflits contemporains*, č. 213 (leden 2004): 95, <http://www.cairn.info> (staženo 9. 12. 2011).

²⁹ Marie-Catherine Villatoux, „Traitement psychologique, endoctrinement, contre-endoctrinement en guerre d'Algérie: le cas des camps de détention“, *Guerres mondiales et conflits contemporains*, č. 208 (duben 2002): 46-47, <http://www.cairn.info> (staženo 15. 1. 2012).

řad místní obyvatelstvo, které by perfektně znalo lokální podmínky.³⁰ Jednotky harkas byly vyzbrojeny jen lehkými zbraněmi a jejich výhodou měla být právě jejich rychlost, pohyblivost, znalost arabského a berberského jazyka a výborná orientace v terénu. Vzhledem k tomu, že harkis byli rekrutováni lokálně, znali se velmi dobře s místním obyvatelstvem, které bylo do akcí často zapojováno a různými způsoby podporovalo francouzská tažení. Civilní obyvatelstvo hrálo velmi důležitou roli i pro povstalce. Bojovníci FLN nedisponovali vojenským zázemím regulérní státní armády, byli proto závislí na poskytování útočišť, stravy a ošetření místním obyvatelstvem. Francouzské vedení na to reagovalo přesuny obyvatelstva do tzv. shromažďovacích táborů, kde mělo být civilní obyvatelstvo mimo dosah propagandy FLN a také vytvořením tzv. *Groupes d'autodéfense*, tedy sebeobránných skupin pro ochranu jednotlivých vesnic.³¹ Mezi harkis bojovalo také asi 3 000 bývalých rebelů z FLN či ALN (Armáda národního osvobození – *Armée de libération nationale*), tzv. *ralliés*,³² kteří znali metody využívané povstaleckými skupinami.³³ *Ralliés* byli nejčastěji využíváni v tzv. *commandos de chasse*, tedy v jednotkách, které měly za úkol shromažďovat pomocí špionáže informace o nepříteli.³⁴

Vytvořením pomocných jednotek se snižovala potřeba rekrutování branců ve Francii, na níž společnost reagovala každým rokem s větší nevolí. Armáda zvyšovala počet členů pomocných jednotek v průběhu celé války také proto, že se tím snažila civilnímu obyvatelstvu ukázat, že FLN není jediným reprezentantem všech muslimů v Alžírsku.³⁵

2.1.2 Motivace Alžířanů pro boj po boku Francouzů

Pochopení motivace Alžířanů pro zapojení do bojů po boku francouzských vojáků je dle mého názoru stěžejní, pokládáme-li si v současné době otázku, zda se v jejich případě jednalo o zrádce či oběti alžírské války. Svůj názor v roce 2000 jasně vyjádřil tehdejší alžírský prezident Abdelaziz Bouteflika, když v průběhu své první oficiální návštěvy Francie přirovnal bývalé harkis k francouzským kolaborantům s nacistickým režimem během Druhé světové války.³⁶ Toto Bouteflikovo srovnání vyvolalo ve Francii vlnu kritiky a objevilo se mnoho reakcí odsuzujících tento postoj alžírského prezidenta.

Mnoho autorů, kteří se věnují otázce motivace Alžířanů pro vstup do francouzských pomocných jednotek, zdůrazňuje, že připojení se na stranu Francie v průběhu konfliktu

³⁰ Hauteux, „L'engagement des harkis (1954-1962)“, 35.

³¹ Hamoumou a Mmoumen, „L'histoire des harkis et Français musulmans“, 324.

³² Hauteux, „L'engagement des harkis (1954-1962)“, 39.

³³ Hamoumou a Mmoumen, „L'histoire des harkis et Français musulmans“, 323.

³⁴ Le Pautremat, „Le commando Georges“, 99.

³⁵ Hamoumou a Mmoumen, „L'histoire des harkis et Français musulmans“, 324.

³⁶ Ageron, „Le ‚drame des Harkis‘: mémoire ou histoire ?“, 3.

nebylo pro většinu otázkou volby, nýbrž otázkou života a smrti. Jedním z důvodů byly násilné přesuny venkovského obyvatelstva francouzskou armádou, které způsobily vážnou krizi ve venkovské společnosti. Na alžírském venkově bylo velmi obtížné se uživit a míra nezaměstnanosti dosahovala vysokých čísel.³⁷ Někteří Alžířané byli ke spolupráce s francouzskou armádou zlákáni ekonomickými výhodami, neboť základním problémem se tak stala obživa rodin, která často nebyla možná uskutečnit jinak, než službou pro francouzskou armádu, jejíž výhodou bylo to, že Alžířanům poskytovala pravidelný žold a zajišťovala mnoho dalších zvýhodnění jejich rodinám.³⁸ Na druhou stranu však odměna za službu v pomocných sborech, konkrétně v jednotkách harkas, byla navzdory rizikům, kterým bojovníci podléhali, relativně skromná a harkis, oproti jiným bojovníkům v pomocných jednotkách, neměli nárok na vojenské ubytovny a stravu. Velkým rizikem bylo také napadení rodin povstaleckými jednotkami. Proto se finanční motivace téměř vždy prolínala s dalšími druhy motivací a jednalo se spíše o druhořadý faktor.

Dalším problémem, často přehlíženým členy povstaleckých skupin, byla skutečnost, že mnoho Alžířanů, převážně těch pocházejících z vesnických oblastí, se ještě v období alžírské války necítilo být Alžířany a neměli tedy potřebu bojovat za alžírský samostatný národní stát. Toho pak využívali Francouzi, kteří se zaměřovali na oblasti, jejichž populace byla velice mladá, chudá a nevzdělaná.³⁹ Mladí Alžířané často neměli jinou možnost, než se zapojit do pomocných jednotek. V některých oblastech bylo vnímání národní identity Alžířanů mnohem méně patrné, než příslušnost k rodové či kmenové identitě. Jejich národní cítění bylo velmi slabé a boj po boku Francouzů proto nevnímali jako zradu.⁴⁰ Důležitým jevem zmíněným alžírským historikem Mohammedem Harbim je také to, že harkis jakožto určitá komunita lidí vzniká až po roce 1962 v souvislosti s jejich přesunem do Francie a jejich pozdějším politickým zapojením a bojem za své uznání.⁴¹ V období války harkis nemohou být vnímáni jako určitá konstituovaná síla, ale především jako jednotlivci. Jejich motivace se liší případ od případu a nelze na ně pohlížet jako na podvratnou skupinu bojující proti vzniku nezávislého Alžírska.

Sociolog Mohand Hamoumou, jehož otec bojoval v jednotkách harkas, si pokládá otázkou, zda větší motivací k boji proti povstalcům bylo opravdové přesvědčení o udržení francouzského Alžírska, nebo vymezení se vůči monopolnímu postavení FLN v alžírském

---

³⁷ Hamoumou a Moumen, „L’histoire des harkis et Français musulmans“, 326.

³⁸ Mohammed Harbi, „La comparaison avec la collaboration en France n’est pas pertinente“, 93.

³⁹ Hannah Yadi, „Les oubliés de l’histoire“ The Harkis: a history distorted by official narratives“, (diplomová práce, University of Durham, 2008), 21.

⁴⁰ Mohammed Harbi, „La comparaison avec la collaboration en France n’est pas pertinente“, 94.

⁴¹ Ibid., 93.

národně-osvobozeneckém boji. Hamoumou se přiklání spíše ke druhému tvrzení. Mnoho harkis totiž nebylo primárně proti osvobození Alžírsko od francouzské koloniální správy, ale nesouhlasili s politikou FLN, která se brzy po začátku války vyprofilovala jako jediný představitel nezávislého Alžírsko.⁴² Alžířané často důvěřovali francouzské armádě, s jejíž pomocí by mohl vzniknout nezávislý, demokratický a rovnostářský stát.⁴³ Většina harkis byla přesvědčena o francouzské převaze a o tom, že by alžírské nezávislosti mělo být dosaženo s francouzskou podporou a ne povstaleckým bojem proti ní.⁴⁴ V mnoha případech bojovníky odradila i krutost povstaleckých vojsk, která způsobila více ztrát na straně civilního obyvatelstva, než v řadách francouzské armády.⁴⁵ To dokazuje i relativně vysoké číslo bývalých bojovníků FLN zběhlých do francouzské armády, tzv. *ralliés*. Nicméně i přes odhodlání mnohých harkis v boji proti povstalcům, někteří z nich byli v různé míře v kontaktu s FLN či ALN. Toto propojení mohlo často vznikat i nepřímým úmyslem na základě silného kmenového propojení alžírského venkova, kde se mohli setkávat povstalečtí bojovníci se členy pomocných jednotek.⁴⁶

Armée de libération nationale, tedy ozbrojená složka FLN, byla také vysoce exkluzivní skupinou. Nebylo tedy jednoduché se do bojů po boku alžírských nacionalistů zapojit, zároveň ale bylo nutné si vybrat jednu stranu bojů, jak píše ve své knize Said Ferdi: „Když je válka, potřebuješ zbraň kvůli sebeobraně (...) moji tři bratřenci se připojili k FLN v horách, aby získali zbraň. Můj bratr a já jsme tuto možnost promeškali, takže když nám francouzský voják řekl, že nám dá zbraň, nechtěli jsme promeškat další šanci.“⁴⁷

Jak již bylo výše popsáno, kmenová identita často u Alžířanů vyrůstajících na venkově, převažovala nad tou národní. Častým důvodem pro zapojení do boje proti alžírským povstalcům proto bylo, že již někdo z rodiny či kmene v pomocných jednotkách bojoval. V případě zabití člena rodiny či obyvatele vesnice povstaleckými jednotkami se zpravidla celá vesnice či rodina, z důvodu této silné rodinné či kmenové solidarity, postavila na stranu francouzské administrativy.⁴⁸

Objevily se i případy, kdy Alžířané byli pod tlakem francouzské armády donuceni vstoupit do řad pomocných jednotek. Tento nátlak byl jak psychický, tak fyzický. Vojenské vedení podporovalo důstojníky, aby propagovali u místního obyvatelstva

---

⁴² Hamoumou a Moumen, „L’histoire des harkis et Français musulmans“, 327.

⁴³ Faivre, „L’histoire des Harkis“, 58.

⁴⁴ Hamoumou a Moumen, „L’histoire des harkis et Français musulmans“, 326.

⁴⁵ *Ibid.*, 328.

⁴⁶ *Ibid.*, 328.

⁴⁷ Said Ferdi, *Un enfant dans la guerre*, (Paris: Seuil, 1981), 28.

⁴⁸ Hamoumou a Moumen, „L’histoire des harkis et Français musulmans“, 326.

protipovstalecké myšlení. K těmto účelům bylo využíváno specifických lstí a psychologického nátlaku. Civilní obyvatelstvo bylo vystavováno různým propagandistickým přednáškám, promítaným filmům atp. V některých případech bylo využíváno i fyzického či psychického nátlaku, kdy Alžířanům bylo vyhrožováno smrtí či ublížením jejich rodinným příslušníkům.⁴⁹ Said Ferdi ve své knize popisuje, že mu Francouzi dali na výběr - buď se zapojí do pomocných jednotek, nebo se bude muset dívat, jak mučí jeho otce.⁵⁰ Tato psychologická zbraň byla hlavní náplní tzv. *Cinquièmes Bureaux* francouzského generálního štábu, které byly v Alžírsku zakládány od roku 1957.⁵¹

2.1.3 Postoj Francie k pomocným jednotkám

Jednotky harkas byly v počátečních letech války rekrutovány lokálně na bázi klanů a rodin. Ještě v roce 1955 se o těchto jednotkách mluvilo jako o „pomocných mobilních silách kmenového charakteru“.⁵² O rok později, v roce 1956, francouzský generál Lorillot vydal rozkaz o vytvoření jednotek harkas po celém území Alžírsku.⁵³ Jejich organizaci měli na starost prefekti ve spolupráci s vojenským vedením. I přes to byl nárůst počtu pomocných jednotek mezi lety 1956 a 1957 slabý z důvodu silné propagandistické činnosti FLN ve vesnických oblastech.⁵⁴ V lednu 1957 se po celém Alžírsku pohybovalo 70 jednotek slučujících 2.186 harkis. Nejsilněji byly tyto jednotky zastoupeny v oblastech Kabýlie a Aurès, kde aktivity povstaleckých jednotek probíhaly nejaktivněji. V této době harkis tvořili nejméně početné pomocné jednotky francouzské armády, byli velice slabě organizovaní a jejich funkce stále ještě nebyla přesně definována.⁵⁵

Zlom nastal v roce 1958 s příchodem generála Maurice Challa, který se u nového francouzského prezidenta Charlese de Gaulla dožadoval výrazného zvýšení počtu pomocných jednotek harkas. Již na konci předešlého roku došlo z důvodu intenzifikace bojů a kvůli neustálému nedostatku vojáků ve francouzské armádě k výraznému navýšení zmíněných jednotek - z původních 2.186 bojovníků na necelých 30.000 a tento počet byl díky generálu Challovi ještě zdvojnásoben.⁵⁶ Od té doby se vojenské vedení snažilo lépe

---

⁴⁹ Ibid., 327.

⁵⁰ Ferdi, *Un enfant dans la guerre*, 43.

⁵¹ Paul Villatoux, „L’institutionnalisation de l’arme psychologique pendant la guerre d’Algérie au miroir de la guerre froide“, *Guerres mondiales et conflits contemporains*, č. 208 (duben 2002): 42, <http://www.cairn.info> (staženo 15. 1. 2012).

Cinquièmes Bureaux byly specializované úřady francouzského generálního štábu, které fungovaly mezi lety 1957 a 1960 a zabývaly se psychologickým působením na místní obyvatelstvo.

⁵² Hautreux, „L’engagement des harkis (1954-1962)“, 34.

⁵³ Ibid., 34.

⁵⁴ Faivre, „L’histoire des Harkis“, 56.

⁵⁵ Hautreux, „L’engagement des harkis (1954-1962)“, 35.

⁵⁶ Faivre, „L’histoire des Harkis“, 56.

diferencovat roli jednotlivých pomocných jednotek a přesněji definovat využití harkis v boji.⁵⁷ Generál Challe začal harkis využívat v důležitých bojích proti povstalcům a nechal vytvořit v každém arrondissementu tzv. *commandos de chasse*⁵⁸, což byly lehké a mobilní jednotky částečně vytvořené z harkis, které měly za úkol pochyvat malé roztržité skupiny povstalců. V *commandos de chasse* bylo integrováno 5-6 000 harkis a předcházela je jejich pověst velmi krutých bojovníků. Jednou z nejznámějších a zároveň nejbrutálnějších *commandos de chasse* bylo *Commando George*, v jejichž řadách bojovali tzv. *ralliés*, tedy bývalí členové povstaleckých jednotek FLN či ALN.⁵⁹

Přestože harkis byli ze všech pomocných jednotek využíváni v boji nejčastěji, nebyly u nich vyžadovány žádné fyzické předpoklady a ani věk nehrál u zájemců roli. Pouze se prověřovalo, zda jednotlivci nespolupracují s povstalcí.⁶⁰ Tento způsob rekrutování odpovídal politice francouzské armády, která se snažila přivést na svou stranu co největší množství místního, původem alžírského, obyvatelstva, aby tím prolomila moc FLN.⁶¹

Když už bylo na počátku roku 1961 jasné, že dříve či později dojde k opuštění francouzské koloniální správy Alžírsko, nový generál Crépin v březnu 1961 slíbil členům jednotek harkas, že zůstanou ozbrojeni a seskupeni v dosavadních jednotkách ještě alespoň rok po příměří, a že bude postaráno o jejich ochranu.⁶² Nicméně již od léta roku 1961 započalo snižování počtu pomocných jednotek a v březnu 1962 bylo přijímání nových rekrutů úplně zastaveno.⁶³ Následně byli všichni členové pomocných jednotek i odzbrojeni.

Až do roku 1959 se francouzská vláda držela diskursu, že Francie nesmí a neopustí území Alžírsko. O tom byli dlouho přesvědčeni i důstojníci francouzské armády, nicméně s příchodem Charlese de Gaulla k moci v roce 1958 začali mnozí o oficiální rétorice vlády pochybovat. Charles de Gaulle byl znám svým přesvědčením, že situace v Alžírsku již postoupila moc daleko a v roce 1959 oznámil, že Alžírsku bude uznáno právo na sebeurčení.⁶⁴ V roce 1961 již otevřeně mluvil o tom, že je potřeba, aby se francouzská armáda zbavila pomocných sil, které dle jeho slov stejně k ničemu nebyly.⁶⁵ Koncem

---

⁵⁷ Hauteux, „L'engagement des harkis (1954-1962)“, 36.

⁵⁸ *Commando de chasse* - v překladu lovecké komando.

⁵⁹ Hauteux, „L'engagement des harkis (1954-1962)“, 39.

⁶⁰ *Ibid.*, 39.

⁶¹ *Ibid.*, 40.

⁶² Faivre, „L'histoire des Harkis“, 58.

⁶³ Ageron, „Le drame des Harkis en 1962“, 4.

⁶⁴ Ageron, „Les accords d'Evian“, 6.

⁶⁵ Hamoumou a Moumen, „L'histoire des harkis et Français musulmans“, 328.

tohoto roku se zvýšil počet dezercí⁶⁶ mezi členy pomocných jednotek a objevily se i případy, kdy se harkis v poslední chvíli přidali na stranu povstalců a předávali jim své zbraně. Z toho důvodu bylo rozhodnuto, že proběhne odzbrojení pomocných jednotek, a to co nejrychleji. První volba padla na jednotky harkas, neboť na ně bylo nahlíženo jako na ty nejméně spolehlivé.⁶⁷ I přesto, že harkis byli převážně v posledních letech války na základě taktiky generála Maurice Challa nasazováni do přímého boje velmi často, stále se o nich v oficiálních armádních spisech psalo s typickými předsudky. Harkis byli popisováni jako potencionální zrádci, které je potřeba mít neustále pod dohledem.⁶⁸ Jednotky byly odzbrojeny náhle, tajně a velmi rychle. Za zády bojovníků jim byly sebrány zbraně a bylo jim pouze oznámeno, že jsou od této chvíle svobodní a mohou se vrátit k civilnímu životu. Podle některých autorů se ze strany Francouzů jednalo o dosti ponižující čin.⁶⁹ Podle statistik bylo při odzbrojení harkis odebráno necelých 60.000 zbraní a předpokládalo se, že kolem 2.500 jich ještě zbylo v rukou Alžířanů.⁷⁰

Od května 1961 začalo oficiální jednání o ukončení koloniální války ve francouzském městě Evian. Evianské konferenci předcházelo dlouholeté vyjednávání o podmínkách mezi francouzskými a alžírskými zástupci. Hlavními tématy těchto převážně tajných jednání byly podmínky příměří, budoucí statut Alžírska a situace Alžířanů evropského původu, tzv. *pieds-noir*. FLN na těchto jednáních prosazovala své zástupce za jedině možné představitele alžírského obyvatelstva. V Evianu se pak zástupci obou stran snažili dosáhnout kompromisu. Francouzští delegáti kromě jiného trvali na závazném slibu budoucích představitelů alžírského státu, aby po vyhlášení nezávislosti nebyly zahájeny represálie proti Alžířanům, kteří za války sloužili Francii.⁷¹ Francouzi do evianských dohod prosadili článek, týkající se právě této skupiny Alžířanů, který odmítá jakékoliv pronásledování či diskriminaci z důvodu projevených názorů či činů z doby před uzavřením příměří: „Nikdo se nesmí stát objektem policejních či soudních opatření, disciplinárních sankcí či jakékoliv diskriminace z následujících důvodů: kvůli vyjádřeným názorům týkajících se uplynulých událostí v Alžírsku do dne, kdy došlo k hlasování o sebeurčení; kvůli činům spáchaným v průběhu zmíněných událostí do dne, kdy bylo

---

⁶⁶ Dle historika F. -X. Hauteuxe je v případě „harkis“ nesmyslné zabývat se problémem dezercí, neboť většinou ani nepodepisovali žádné smlouvy a mohli tak ze služby odejít kdykoliv. (Hauteux, „L'engagement des harkis (1954-1962)“, 38.)

⁶⁷ Ageron, „Le ‚drame des Harkis‘: mémoire ou histoire ?“, 4.

⁶⁸ Hauteux, „L'engagement des harkis (1954-1962)“, 38.

⁶⁹ Hamoumou a Moumen, „L'histoire des harkis et Français musulmans“, 329.

⁷⁰ Ageron, „Le ‚drame des Harkis‘: mémoire ou histoire ?“, 4.

⁷¹ Ageron, „Les accords d'Evian“, 9.

vyhlášeno příměří.⁷² V listopadu 1961 se představitelé FLN v Bâte Francouzům zavázali, že nebudou zahájeny postihy těchto Alžířanů.⁷³ Toto prohlášení spolu s donucením prozatímní alžírské vlády k podepsání *Všeobecné deklarace lidských práv* a příslibu vytvoření státních institucí založených na demokratickém principu, rovnosti politických práv všech občanů a respektování občanských svobod, Francouzům prozatím stačilo k otázce ochrany Alžířanů sloužících francouzské vládě.⁷⁴ Brzy se však ukázalo, že prozatímní alžírská vláda nebyla schopná dodržet závazky evianských dohod. Pro FLN evianské dohody znamenaly diplomatické vítězství, jelikož byla vnímána jako jediný reprezentant alžírského lidu a byla připravena zlikvidovat veškerou opozici.⁷⁵

V březnu 1962 Pierre Messmer, tehdejší francouzský ministr obrany, vyhlásil dekrety, které nabízely členům pomocných jednotek harkas tři možnosti: ti nejzdatnější mohli být zařazeni do regulární francouzské armády, ostatní byli „osvobozeni“ od služby a mohli se vrátit k civilnímu životu s příslibem určitého finančního příspěvku, nebo podepsali šestiměsíční smlouvu na výkon civilní služby v armádě. Armáda i FLN tyto Alžířany ujistila, že k žádným represím nedojde, a že dřívější křivdy byly zapomenuty. Více než 80% harkis se proto rozhodlo odejít z armády a vrátili se do svých rodných vesnic.⁷⁶ Navrátilci se pak ale stali snadnými terči šikany různé intenzity, od zatýkání, mučení až po vraždy.

Nerespektování evianských dohod se konkrétně projevilo v oblasti diskriminace jak Alžířanů evropského původu, tak bývalých spolupracovníků francouzské armády či administrativy. Již od konce roku 1961 byly zaznamenány únosy, vraždy i jiné způsoby vyrovnávání si účtů mezi Alžířany, které pokračovaly i po vyhlášení příměří.⁷⁷ Francouzská vláda se proto rozhodla připravit plán repatriace ohrožených Alžířanů, nicméně předpokládaná čísla uprchlíků byla několikanásobně podhodnocena.

Plány na přípravu možného přesunu Alžířanů byly zpracovávány již od roku 1961. Byli zde jasně rozlišeni Alžířané evropského původu od Alžířanů severoafrického původu, a zatímco v případě *pieds-noir*, tedy Alžířanů evropského původu, byl přesun do Francie

---

⁷² „Nul ne pourra faire l'objet de mesures de police ou de justice, de sanctions disciplinaires ou d'une discrimination quelconque en raison: d'opinions émises à l'occasion d'événements survenus en Algérie, avant le jour du scrutin d'autodétermination; d'actes commis à l'occasion des mêmes événements avant le jour de la proclamation du cessez-le-feu.“ (Guy Perville, „Guerre d'Algérie: l'abandon des harkis“, *L'Histoire*, č. 102 (červenec-srpen 1987), 32.)

⁷³ Faivre, „L'histoire des Harkis“, 58.

⁷⁴ Ageron, „Les accords d'Evian“, 11.

⁷⁵ Hamoumou a Moumen, „L'histoire des harkis et Français musulmans“, 329.

⁷⁶ Ageron, „Le ‚drame des Harkis‘: mémoire ou histoire?“, 4.

⁷⁷ Hamoumou a Moumen, „L'histoire des harkis et Français musulmans“, 329.

vnímán jako repatriace, respektive návrat do vlasti, transfer ostatních Alžířanů byl zařazen do kategorie migrace, která musela být kontrolována a plánována vládou.⁷⁸ Plány byly velmi limitovány, nepředpokládaly více než 5 000 uprchlíků. V květnu Louis Joxe, ministr pro alžírské záležitosti, vydal zákaz jakýchkoliv transferů přesahujících předem daný plán.⁷⁹ O měsíc později vláda armádu upozornila, aby do chaotické situace v Alžírsku již nezasahovala, protože by dle slov ministra obrany Pierra Messmera mohlo dojít k obnovení bojů.⁸⁰

Alžířané, kterým se podařilo dosáhnout druhého břehu Středozemního moře, se ale ve Francii setkali převážně s negativním přijetím.⁸¹ Vnímání uprchlíků francouzskou společností dobře ilustruje pohled tehdejšího prezidenta Charlese de Gaulla. Generál de Gaulle pohlížel jak na *pieds-noir*, tak na harkis se silným opovržením. Jejich přítomnost ve Francii, dle jeho názoru, oživovala nepříjemné vzpomínky z války. V okamžiku, kdy de Gaulle uznáním alžírského práva na sebeurčení připustil existenci alžírského nacionalismu, postavení harkis se v jeho očích degradovalo z loajálních bojovníků ve službách Francie na pouhé kolaboranty.⁸² Navíc se bývalí členové pomocných jednotek stali ve Francii oběťmi dvojího rasismu a to jak z pohledu Francouzů, tak i Alžířanů, kteří bojovali či podporovali boj za alžírskou nezávislost.⁸³

Migrace Alžířanů do Francie byla proto všemožnými způsoby ztěžována. Už podání si žádosti o přesun bylo pro mnohé skoro nemožné. Žadatel musel ve francouzštině vyplnit relativně složitý dotazník, z kterého mělo jasně vyplynout, že je on či jeho rodina v přímém ohrožení života, a zároveň, že bude schopen se bez problému integrovat do francouzské společnosti. Tento dotazník byl pak pečlivě vyhodnocen a teprve poté bylo rozhodnuto o osudu žadatele. Už jen skutečnost, že Alžířané byli většinou schopni komunikovat ve francouzštině, ale neuměli v ní číst či psát, diskriminovalo velkou část zájemců. Kromě toho staří lidé a ti, kteří byli správou považováni za fyzicky či morálně neschopné integrace ve Francii, byli z možnosti přesunu do Francie předem vyřazeni.⁸⁴ Jak poznamenává francouzský historik François-Xavier Hautreux harkis nebyli považováni za

---

⁷⁸ Hautreux, „L'engagement des harkis (1954-1962)“, 41.

⁷⁹ Hamoumou a Moumen, „L'histoire des harkis et Français musulmans“, 332.

⁸⁰ Ibid., 334.

⁸¹ William B. Cohen, „Legacy of empire: The Algerian Connection“, *Journal of Contemporary History*, č. 1, (leden 1980): 107, <http://www.jstor.org> (staženo 1. 11. 2011).

⁸² Ibid., 108.

⁸³ Ibid., 109.

⁸⁴ Hamoumou a Moumen, „L'histoire des harkis et Français musulmans“, 329.

politické uprchlíky, ale za „kandidáty“ na imigranty, ze kterých bylo potřeba vybrat ty nejvhodnější.⁸⁵

Od konce roku 1961 docházelo v Alžírsku ke spontánním násilným akcím vedeným proti harkis, ostatním členům pomocných jednotek a proti jejich rodinám. Krutost a rychlost takových akcí se stupňovala a v období po vyhlášení evianských dohod došlo k opravdovému honu na harkis. Represe měly různé podoby. Od zatýkání, zadržování ve výslechových centrech, přes různé druhy mučení, mrzačení, až po extrémně kruté zabíjení či pohřbívání za živa. Mezi oběťmi nebyli pouze muži, ale celé rodiny včetně žen a dětí. Objevily se i případy, kdy byly vyvražděny celé vesnice.⁸⁶

O masakrech byly postupně informovány jak francouzské, tak alžírské autority. Francouzská vláda se již nechtěla aktivně zapojovat do akcí vyřizování účtů, proto se změny snažila docílit převážně diplomatickým tlakem na alžírskou prozatímní vládu. Rétorika alžírských autorit se oficiálně stavěla proti lynčování bývalých spojenců Francie, ale vnitřní nenávist vůči „zrádcům“ převládala zvláště u vojenských představitelů nově vznikajícího alžírského státu, kteří se později do lidových masakrů také zapojili. Byly vytvářeny lidové soudy, kde byli „zrádci“ odsouzeni k nuceným pracím či přímo k smrti, někteří byli zavražděni ihned bez soudu.⁸⁷

Velice neblahý dopad měly tyto události na francouzskou armádu, která se od uzavření příměří postupně stahovala, nicméně poslední jednotky na alžírském území zůstaly až do roku 1964. Od francouzské vlády měly rozkaz nezasahovat do masakrů odehrávajících se na bývalých členech pomocných sborů. Téměř osmiletá krutá válka, která se po příměří vojákům jevila jako zbytečná a mučení jejich bývalých spolubojovníků způsobily silnou krizi uvnitř armády. Vojáci cítili „ponížení, hanbu a hněv“⁸⁸ a měli špatné svědomí, že Alžířanům nemohou pomoci. Někteří z nich členy pomocných jednotek s jejich rodinami ukrývali i přes oficiální zákaz na svých ubytovnách a pomáhali jim v přesunu do Francie.

---

⁸⁵ Hautreux, „L'engagement des harkis (1954-1962)“, 42.

⁸⁶ Hamoumou a Moumen, „L'histoire des harkis et Français musulmans“, 331.

⁸⁷ Ageron, „Le ‚drame des Harkis‘: mémoire ou histoire ?“, 6.

⁸⁸ Ibid., 7.

3. Vývoj reflexe harkis v Alžírsku

Následující kapitoly popisují vnímání bývalých členů pomocných jednotek v alžírském prostředí po roce 1962. Konkrétně se práce zaměřuje na názory alžírské politické elity a na obraz vytvářený odbornými pracemi alžírských či francouzských autorů. První podkapitola přiblíží historický vývoj nezávislého Alžírsku a věnuje se tomu, jak se pohled alžírské vlády na členy pomocných jednotek francouzské armády změnil, popřípadě nezměnil od šedesátých let po současnost. V následující podkapitole práce charakterizuje a porovnává obraz pomocných jednotek v odborných pracích alžírských autorů či těch francouzských, kteří se alžírské války přímo účastnili nebo přišli s novým pohledem či s novými fakty v diskutovaném tématu.

3.1 Alžírská vláda a bývalí členové pomocných jednotek francouzské armády

V následující podkapitole je stručně představen vývoj Alžírsku od ukončení války za nezávislost. Text se zaměřuje především na kořeny a vývoj silného propojení alžírské politiky s armádou a dále na způsob, jakým si vláda udržuje monopol na výklad alžírské historie. Práce se soustředí na tato témata, protože mají dle mého názoru velký vliv právě na vnímání bývalých členů pomocných jednotek francouzské armády a jejich potomků alžírskou společností. Text také přibližuje osudy bývalých harkis, kteří se po vyhlášení nezávislého Alžírsku ať už dobrovolně či nedobrovolně rozhodli zůstat na půdě nově vzniklého alžírského státu.

3.1.1 Vývoj Alžírsku po roce 1962 a bývalí harkis v nově vzniklém státu

Dne 1. července 1962, kdy byla referendem potvrzena alžírská nezávislost, se před Alžírany otevřela dlouhá cesta, v jejímž průběhu bylo dle slov Benjamina Stora zapotřebí „objevit“ Alžírsko, které se těsně po dosažení nezávislosti geograficky i kulturně nezdálo být ničím víc než ideou.⁸⁹ V září se jako vítěz mocenského boje mezi frakcemi FLN dostal k moci Ahmed Ben Bella, jeden z předních vůdců FLN, a byla vyhlášena Lidově-demokratická republika Alžírsko. Na hlavní posty nově vytvořené vlády Ben Bella dosadil převážně členy armády, bez jejíž pomoci by neměl šanci získat moc.⁹⁰ Sám Ahmed Ben

---

⁸⁹ Julien Rocherieux, „L'évolution de l'Algérie depuis l'indépendance“, *Sud/Nord*, č. 14 (leden 2001): 27, <http://www.cairn.info> (staženo 29. 11. 2011).

⁹⁰ *Ibid.*, 28.

Bella koncentroval ve svých rukou obrovskou moc. V roce 1963 byl zvolen prvním alžírským prezidentem a zároveň se ujal postu generálního tajemníka FLN. Hlavním cílem Ben Bellovy vlády byla snaha o socialistickou revoluci a zemědělskou reformu. Kromě FLN byly postupně zakázány všechny politické strany a byla zdůrazňována jednota alžírského lidu.⁹¹ Celé období Ben Bellovy vlády pokračovaly mocenské boje mezi historickými lídry alžírské revoluce, které vyvrcholily v červnu 1965 jeho svržením a uvězněním na dalších patnáct let. Nově vytvořená Revoluční rada se ujala moci a opět díky armádě se do čela politické moci dostal Houari Boumédiène. Tento vojenský puč v podstatě definitivně potvrdil militarizaci alžírské politiky, kdy armáda jakožto jediná organizovaná struktura získala takovou důležitost, že byla schopná kontrolovat veškerou politickou moc.⁹² Toto silné propojení armády a politické moci mělo kořeny již v průběhu alžírské války, která byla de facto vedena vojenskými představiteli. Houari Boumédiène se ujal hned tří politických funkcí zároveň, stal se předsedou vlády, předsedou Revoluční rady a ministrem obrany. Armáda se tak stala nejdůležitější mocí v zemi a FLN pak její politickou prodlouženou rukou.

Důležitým aspektem alžírské vnitřní politiky byla snaha o budování a upevňování alžírské národní identity a zdůrazňování jednoty alžírského lidu. K tomuto cíli a také k upevnění mocenského postavení armády sloužilo postupné přepisování alžírské historie a vytváření nových, fiktivních dějin, ve kterých právě armáda hrála zásadní roli. Největší důraz byl kladen na výklad alžírské války, o které se v učebnicích dějepisu mluvilo jako o revoluci a hlavně jako o zásadním momentu pro alžírský národ.⁹³ Zároveň ale nebyl zmiňován přínos jiných aspektů či hráčů, kteří dopomohli k vítězství a následně dosažení nezávislosti. Centrální a určující role ve vítězné válce byla dána pouze armádě. Oficiální přepisování alžírské historie bylo zahájeno rokem 1966, kdy došlo k tzv. nacionalizaci vyučování historie, k čemuž dopomáhala i silná arabizace alžírské společnosti. Arabština byla prosazována na úkor francouzštiny, silně zakořeněné ve společnosti díky dlouholeté koloniální vládě. Docházelo k přísným kontrolám knihkupectví i knihoven. V roce 1974 byl celý systém přetváření národních dějin zdokonalen založením Národního centra pro historická studia (*Centre national d'études historiques*), které mělo za úkol kontrolovat a popřípadě cenzurovat jakoukoliv historickou akademickou činnost. Byl kladen důraz na vytváření černobílé historie, tedy aby bylo z díla naprosto jasné, kdo byl hrdina, zrádce,

---

⁹¹ Stora, *Algeria*, 131.

⁹² Yefsah, „L'armée et le pouvoir en Algérie de 1962 à 1992“, 78.

⁹³ Benjamin Stora, *La gangrène et l'oubli*, (Paris: Edition la Découverte, 1991), 121.

osvoboditel či utlačovatel. Zároveň docházelo k anonymizaci historie, neboť nebyli jmenováni žijící váleční protagonisté,⁹⁴ bylo povoleno psát pouze o těch mrtvých, kteří byli zpravidla heroizováni.⁹⁵ Za účelem posilování jednoty a rovnosti alžírského národa byly zatajovány různé politické frakce existující jak před válkou, tak i v jejím průběhu a nesmělo se mluvit ani o tzv. vyřizování si účtů mezi samotnými Alžírany, které probíhalo těsně po vyhlášení alžírské nezávislosti. Byla de facto povolena pouze jedna verze alžírských dějin, jakákoliv debata byla nepřípustná. Důsledkem toho se alžírská společnost stala naprosto depolitizovanou.⁹⁶

Bývalí členové pomocných jednotek a jejich rodiny, kteří po vyhlášení alžírské nezávislosti zůstali v severní Africe, se ocitli pod velkým tlakem jak alžírské společnosti, tak vlády.⁹⁷ Někteří z nich byli využíváni při odminování tzv. moricovy linie, která byla postavená v roce 1957 a vedla podél alžírsko-tuniské hranice.⁹⁸ Velká část z nich pak byla masově pozatýkaná a nově vzniklá vláda dlouho váhala s jejich propuštěním, neboť z jejího pohledu šlo de facto o odpůrce nově nastoleného režimu a politické autority se obávaly, že by mohlo dojít k jejich seskupení a organizaci partyzánských protivládních oddílů. Tato myšlenka nicméně nebyla v praxi uskutečnitelná, neboť bývalí členové pomocných jednotek byli již dříve francouzskou armádou odzbrojeni.⁹⁹ Postupně pak byli bývalí harkis z vězení propouštěni a ti, kteří se rozhodli odejít do Francie, tímto krokem automaticky ztráceli alžírskou národnost a nesměli se do vlasti vrátit.¹⁰⁰ Oficiálně se připomínala hlavně revoluce a oslavovalo se poražení kolonialismu. Nijak se ale blíže nereflektovaly jiné problémy vzniklé válkou a následným vyhlášením alžírské nezávislosti, obecně nebylo vhodné o těchto záležitostech mluvit.¹⁰¹ Mezi tyto problémy patřili i harkis, nad jejichž tématem se na dlouhou dobu rozhostilo ticho a stali se tzv. *oubliés de l'histoire*, tedy zapomenutými historií, jak z alžírské, tak francouzské strany.¹⁰² Toto naprosté zapomenutí bývalých členů jednotek harkas po alžírské nezávislosti velmi dobře charakterizuje úryvek z článku alžírské spisovatelky Wassyly Tamzaliové, která popisuje, jak se poprvé od ukončení války dostala v Alžírsku do kontaktu s bývalým harki. V roce

---

⁹⁴ Důvodem byl nesouhlas mnohých historických lídrů alžírské revoluce s tehdejší vládou. Například Mohammed Boudiaf či Hocine Ait Ahmed, žijící v exilu.

⁹⁵ Stora, *Algeria*, 173.

⁹⁶ *Ibid.*, 174.

⁹⁷ Belkacem Kolli, „Harkis: le ‚mea culpa‘ de Bouteflika“, *RFI*, 10. 9. 2005.

⁹⁸ Maurice Faivre, *Les combattants musulmans de la guerre d'Algérie, des soldats sacrifiés*, (Paris: L'Harmattan, 1995), 159.

⁹⁹ Ageron, „Drame des harkis, mémoire ou histoire?“, 7.

¹⁰⁰ *Ibid.*, 14.

¹⁰¹ S. Raouf, „Il n'y a jamais eu d'ordre de vengeance contre les harkis“, *Le Quotidien d'Oran*, 7. 3. 2006.

¹⁰² Yadi, „Les oubliés de l'histoire“, 11.

1967 jí v zapadlé horské vesnici zaujal podivný muž, který si s nákupním košíkem docházel pro základní potraviny do místní restaurace. Když se na něj zeptala místních, dostalo se jí odpovědi, že je to bývalý harki, který se schovává v horách, protože nemá doklady. Takový případ nebyl ojedinělý, protože zůstat na očích v této době bylo pro bývalé členy pomocných jednotek moc nebezpečné. Pro úřady a jejich rodiny byli tito muži již dávno po smrti. Tamzaliová popisuje, že Alžířané bývalé harkis naprosto vytěsnili z paměti a nejen z paměti, ale v podstatě úplně z celé alžírské historie. Tento fakt zdůvodňuje tím, že pro Alžířany bylo jednodušší prohlásit se za jediné pravé patrioty země, za jejíž nezávislost tak těžce bojovali. Jasně se tak vymezovali oproti alžírským „zrádcům“ a Francouzům, kteří si alžírské území nárokovali. O harkis se zkrátka nemluvílo a když ano, tak s naprostým opovržením.¹⁰³

V roce 1978 zemřel Houari Boumédiène a jeho nástupcem byl na doporučení armády jmenován politickým byrem FLN plukovník Chadli Bendjedid.¹⁰⁴ Bendjedid svou vládu opíral stejně jako jeho předchůdce převážně o armádu, bezpečnostní složky a politické byro FLN.¹⁰⁵ Nicméně kroky jako propuštění Ahmeda Ben Belly z vězení či eliminace výjezdních víz naznačovaly snahu o mírné uvolnění alžírské politiky.¹⁰⁶ I přes to se ale stále více projevoval stoupající skepticismus Alžířanů vůči FLN, jejíž nejen korupční skandály byly každým rokem viditelnější. Na tuto počínající společenskou krizi velice rychle zareagovali v 70. letech islamisté, kteří se začali organizovat do různých politických organizací.¹⁰⁷ Tato tajná hnutí přitahovala především mladé Alžířany, kteří tak vyjadřovali svůj nesouhlas s neprostupnou politickou elitou a s čím dál tím větší nezaměstnaností v řadách mladé alžírské generace, která v té době tvořila více než 65% veškeré populace. Islamisté popírali jakoukoliv náboženskou legitimitu alžírského státu a v roce 1984 se jim podařilo prosadit tzv. *Code du statut personnel et de la famille*, který potvrdil například legálnost polygamie či nerovnost mužů a žen, což bylo v rozporu s ústavou z roku 1976.¹⁰⁸ Zároveň se díky tzv. Berberskému jaru¹⁰⁹ dostala do popředí i otázka jazykové a etnické plurality, která byla od vyhlášení nezávislosti důsledně potlačována.

---

¹⁰³ Tamzali, „L’homme au couffin“, *El Watan*.

¹⁰⁴ Stora, *Algeria*, 180.

¹⁰⁵ Rocherieux, „L’évolution de l’Algérie depuis l’indépendance“, 38.

¹⁰⁶ Stora, *Algeria*, 184.

¹⁰⁷ Ibid., 171.

¹⁰⁸ Rocherieux, „L’évolution de l’Algérie depuis l’indépendance“, 40.

¹⁰⁹ Nepokoje berberského obyvatelstva v roce 1980, jejichž cílem bylo dosažení oficiálního uznání berberské identity a jazyka v Alžírsku.

Koncem 80. let docházelo ke stále častějším nepokojům v různých koutech země. Tento vývoj vyvrcholil mohutnými demonstracemi v říjnu 1988, kterých se účastnila zpočátku především mladá generace alžírské společnosti, jejímž hlavním důvodem k protestům byly stoupající ceny a nedostatek základního zboží. Později se ale k nepokojům přidali i islamisté a následné demonstrace dosáhly takové síly, že musely být potlačeny armádou. Armáda se tímto krokem před alžírskou společností naprosto zdiskreditovala, neboť podle oficiálních odhadů bylo v průběhu potlačování nepokojů zabito přes 500 lidí.¹¹⁰ Vláda následně byla donucena k vyhlášení referenda o revizi ústavy z roku 1976, jehož hlavním bodem byla separace státu a FLN, tedy v podstatě konec monopartijního systému. Nová ústava byla referendem přijata na počátku následujícího roku. Reakcí na tuto reformu byl vznik více než 40 nových politických stran a spolků, opoziční političtí lídři se vrátili z exilu a důstojníci postupně opustili centrální komisi FLN.¹¹¹ Zároveň ale docházelo k postupnému vzestupu násilí mezi islamisty a sekularisty a z tohoto důvodu i k odchodu zahraničních firem ze země, což mělo velmi negativní dopad na místní ekonomiku.¹¹²

Jedním z kroků demokratizačního procesu započatého nepokoji v roce 1988 byl i konec státního monopolu nad alžírskými médii a tím i zrod politické diskuze a následně otevření některých témat, která byla do té doby zásadně tabuizována. Část potomků generace harkis se začala politicky aktivizovat a zapojili se do nově vznikajících islamistických organizací, konkrétně do Islámské fronty spásy (*Front Islamique du Salut - FIS*). V roce 1992, tedy na počátku občanské války, se dle některých komentátorů mezi ozbrojenými islamisty vyskytovalo až 300 potomků bývalých harkis, kteří se k ozbrojenému boji údajně přidali proto, aby pomstili své rodiče.¹¹³ Toto číslo v mase povstalců, kterých dle odhadů bylo více než 27 000, není nijak vysoké, nicméně přispělo k tomu, že vláda ve svém diskursu de facto asimilovala potomky harkis s islamisty.¹¹⁴ Liamine Zeroual, alžírský prezident mezi lety 1995 a 1999, například v průběhu své volební kampaně v roce 1995 prohlásil, že členové islamistických skupin jsou ve většině případů potomci bývalých harkis.¹¹⁵ Na červen 1991 byly naplánovány první legislativní volby, protože ale členové FIS kvůli nespokojenosti s volebním systémem zahájili pouliční

---

¹¹⁰ Rocherieux, „L'évolution de l'Algérie depuis l'indépendance“, 41.

¹¹¹ Stora, *Algeria*, 198.

¹¹² Rocherieux, „L'évolution de l'Algérie depuis l'indépendance“, 43.

¹¹³ Kolli, „Harkis: le ‚mea culpa‘ de Bouteflika“.

¹¹⁴ Florence Beaugé, „Les fils de harkis sont invités à rentrer à Alger mais à s'excuser“, *Le Monde*, 17. 9. 2005.

¹¹⁵ s. n., „Le fils de harkis en accusation“, *Le Monde*, 18. 11. 1995.

nepokoje a svolali generální stávkou, byly volby přesunuty na prosinec. Druhé kolo voleb však již neproběhlo, neboť armáda se rozhodla pro sesazení Chadliho Bendjedida, protože projevil ochotu sestavit s islamisty vládu. V této chvíli opět zasáhla armáda, jejíž kroky byly v této situaci podporovány mnoha politickými organizacemi, které požadovaly vstup armády do politického dění z obavy před islamistickou hrozbou.¹¹⁶ Byl vyhlášen stav ohrožení nad celým Alžírskem a z marockého exilu byl v lednu 1992 povolán po 28 letech Mohammed Boudiaf, další z historických vůdců FLN, který se s cílem vybudovat nezávislou a rovnou společnost stal alžírským prezidentem. V červnu byl ale Boudiaf zavražděn jedním z členů své ochranky. Po šokující vraždě již měly události prudký spád a v zemi se rozhořela občanská válka mezi zastánci islamistického hnutí a vládou, v jejímž čele stála dosud Fronta národního osvobození. V roce 1994 byl prezidentem jmenován generál Liamine Zeroual, který zastával názor dialogu s islamisty a prosadil také propuštění vůdců FIS.¹¹⁷ Zeroual v roce 1998 podal demisi a prezidentem se v roce 1999 stal nynější alžírský prezident Abdelziz Bouteflika. Volba Boutefliky, bývalého dlouhodobého ministra zahraničí, byla potvrzena i referendem, nicméně později se objevily pochybnosti o korektnosti Bouteflikovy volby.¹¹⁸ V červnu 2000 navštívil Abdelaziz Bouteflika Francii. Jednalo se o první oficiální návštěvu alžírského prezidenta od roku 1983. Návštěvě těsně předcházelo francouzské uznání alžírských „událostí“ válkou.

3.1.2 Harkis a alžírská politická elita

Slovo harkis je dodnes v Alžírsku synonymem „zrádce“ či „kolaboranta“ i v oficiálních kruzích. Alžírské autority doposud oficiálně neuznávají masakry bývalých členů pomocných jednotek, což ztěžuje vědeckou práci a objektivní zkoumání národní historie v Alžírsku. V 90. letech, tedy více než 30 let od ukončení alžírského konfliktu, se o bývalých členech pomocných jednotek velice ostře vyjádřil Mohammedi Said, který působil po boku nacionalistů v průběhu národně-osvobozenecké války. „Harki, to je člověk nehodný života či existence. (...) Jsou to zrádci, kteří masakrovali každý den desítky lidí. (...) Zaslouží si zemřít!“¹¹⁹ Tento příklad prvoplánově pejorativního vyjádření vůči harkis není ojedinělý. Členové vládnoucí strany FLN ve svých projevech často podporují tento tradičně nenávistný pohled na bývalé členy pomocných jednotek francouzské armády.

---

¹¹⁶ Yefsah, „L'armée et le pouvoir en Algérie de 1962 à 1992“, 89.

¹¹⁷ Stora, *Algeria*, 217.

¹¹⁸ Jean-François Daguzan, „Les relations franco-algériennes ou la poursuite des amicales incomprehension“, *Annuaire Français de Relations Internationales 2001 volume II* (leden 2002): 444, <http://www.afric-ct.org/Les-relations-franco-algeriennes?lang=fr> (staženo 27. 3. 2012).

¹¹⁹ Stora, *La gangrène et l'oubli*, 200-201.

Alžířané v tichosti uznávají to, že harkis jsou stále užíváni alžířskými autoritami jako obětní beránci, protože si jsou plně vědomi toho, že jejich uznání a následně svobodné vyjadřování v Alžířsku by mohlo zpochybnit heroismus některých významných osobností dnešního Alžířska, o kterých bývalí členové pomocných jednotek ví, že za války hráli tzv. dvojí hru s francouzskou armádou.¹²⁰ Jak připomíná francouzský historik François-Xavier Hautreux, v moderních diktaturách je zvykem vytvořit si vnitřního nepřítele, kterého je třeba porazit, aby se tím ospravedlnily chyby vlády. Tento symbol vnitřního nepřítele je využíván i pro účely stmelení národa, který má obyvatelstvo sjednotit za vládnoucí mocí. V Alžířsku se těmito vnitřními nepřáteli stali bývalí členové pomocných jednotek, označováni kolektivně jako harkis a tento výraz se v běžném jazyce v Alžířsku zakořenil jako nadávka.¹²¹

Diskuze týkající se harkis v Alžířsku se pohybuje okolo několika základních problémů. Nejčastěji se objevuje tento výraz ve vyjádřeních alžířských politických elit například k propagandistickému, respektive politickému účelu. Členové vládnoucí elity tak podporují zakořeněnou nenávisť k bývalým příslušníkům pomocných jednotek v alžířské společnosti. Dále se otázky harkis věnují v souvislosti s přizpůsobováním si historických faktů ve prospěch alžířského režimu, čímž podporují režimem vytvářenou „oficiální historii“. Také se můžeme setkat s debatou o možném odpuštění bývalým harkis a jejich potencionálním návratu z Francie do Alžířska. Některé autority postupně uznávají, že jednání s bývalými členy pomocných jednotek a jejich rodinami po válce bylo nedůstojné a zachovalo v alžířské společnosti těžko překonatelné rány, které jsou patrné dodnes. Patrně nejobsáhlejší diskuzí je ale téma týkající se potomků bývalých harkis a jejich vnímání v kruzích alžířské politické elity.

Zajímavý je způsob, jakým alžířští politici využívají výraz harkis k politickým účelům. Prezidentský kandidát v letech 2004 a 2009 a lídr strany AHD 54 Ali Faouzi Rebaine své postoje vůči bývalým členům pomocných jednotek vyjádřil v roce 2004, když si za své heslo kandidatury vybral spojení „praví patrioti proti harkis“ (*vrais patriotes contre les harkis*).¹²² Naopak současný prezident Abdelaziz Bouteflika v projevu z roku 2004 týkajícího se národního smíření v období po občanské válce, uznal, že nešťastné události, jež se odehrály po alžířské válce mezi místním obyvatelstvem, jsou jednou z mnoha příčin současné krize v alžířské společnosti, čímž narážel na propojení potomků

---

¹²⁰ Hamoumou a Moumen, „L’histoire des harkis et Français musulmans“, 344.

¹²¹ Hautreux, „Engagement des harkis“, 44.

¹²² Hamid Ait Ouali, „Algérie: la multiplication des candidats ‚autorisés‘“, *La Provence*, 25. 12. 2008.

harkis s islamisty v průběhu občanské války. Dále se vyjádřil, že potomci bývalých harkis nejsou zodpovědní za činy svých rodičů a pokud se chtějí vrátit do vlasti, mohou se stát plnohodnotnými Alžířany a jsou vítáni. Tyto výroky byly součástí Bouteflikovy prezidentské kampaně. Je na první pohled patrné, že se oba prezidentští kandidáti k otázce vnímání bývalých harkis postavili naprosto odlišně.

Said Abadou, generální tajemník Organizace pro bývalé bojovníky alžírské války (*Organisation nationale des moudjahidine*), se v rozhovoru pro alžírský deník *Libération* z března tohoto roku vyjádřil, že „žádný z harkis, který kolaboroval s koloniální armádou v průběhu národně-osvobozené války, nebyl po vyhlášení nezávislého Alžírska zavražděn“, a že „výroky francouzských autorit, dle kterých se měly vraždy bývalých členů pomocných jednotek odehrát po vyhlášení nezávislosti, nemají žádné podklady“.¹²³ Abadou zároveň zdůraznil významnou roli členů pomocných jednotek jako informátorů FLN a ALN a upozorňoval na to, že harkis dle jeho názoru pracovali de facto pro FLN, jejíž členy informovali z první ruky.¹²⁴ Tímto se také snažil podložit své přesvědčení, že žádný z harkis nebyl zavražděn, neboť k tomu vlastně nebyl důvod. Podobně se k výkladu historie alžírské války z druhé strany Středozeří vyjádřil současný generální tajemník FLN Abdelaziz Belkhadem. Přípravované oslavy 50. výročí ukončení alžírské války ve Francii, jejichž sloganem bylo „ochrana paměti“ (*protection de la mémoire*) a součástí programu mělo být vzdání holdu bývalým členům pomocných jednotek, okomentoval tak, že Francie hodlá uctít zrádce a má v úmyslu falzifikovat dějiny.¹²⁵ Tyto výroky jsou příkladem přizpůsobování si historických faktů k vlastním politickým účelům; v tomto případě podporují režimem vedený oficiální výklad historie.

Svémi výroky týkajícími se bývalých členů pomocných jednotek se stal proslulým i již zmíněný současný prezident Abdelaziz Bouteflika. Prudké reakce vyvolalo jeho vystoupení ve francouzské televizi *France 2* v průběhu oficiální návštěvy prezidenta Jacquese Chiraca v roce 2000. Bouteflika se konkrétně vyjádřil tak, že Alžírsko není připraveno na návštěvu harkis, protože zradili alžírskou revoluci a nemělo by se s nimi zacházet lépe než s těmi, co kolaborovali s nacisty. „Je to jako bychom žádali člena francouzského odboje, aby si podal ruku s kolaborantem.“¹²⁶ Přestože Bouteflika již oficiálně uznal, že v minulosti byly spáchány omyly a to hlavně v období těsně po

---

¹²³ Rédaction nationale, „Le SG de l'ONM l'a affirmé hier ‚Aucun harki n'a été exécuté au lendemain de l'indépendance‘“, *Liberté*, 19. 3. 2012.

¹²⁴ Hocine Adryen, „Entretien avec Said Abadou, SG de l'ONM“, *Le jeune indépendant*, 18. 3. 2012.

¹²⁵ Djilali Benyoub, „Le FLN hors de la zone de turbulences ?“, *Liberté*, 5. 6. 2011.

¹²⁶ Djamel Zerrouk, „60e anniversaire du débarquement allié“, *El Watan*, 9. 8. 2004.

vyhlášení alžírské nezávislosti, konkrétně proti rodinám bývalých harkis, stále se drží velmi ostré kritiky, když mluví přímo o bývalých členech pomocných jednotek. V roce 2000 také prohlásil, že by Alžířané po občanské válce neměli opakovat chybné kroky spáchané po ukončení alžírské války, konkrétně měl na mysli právě jednání s bývalými harkis a jejich rodinami. Nicméně samotné harkis stále alžírský prezident nazývá kolaboranty s koloniálními silami a tedy zrádci alžírského národa. Jasně tak ukázal rozdílný způsob vnímání bývalých harkis a jejich potomků.¹²⁷ V jeho diskursu, který se, jak můžeme vidět, stále drží spíše ostřejšího vyjadřování vůči bývalým členům pomocných jednotek, ale můžeme pozorovat mírný vývoj, když v roce 2004 v rámci své prezidentské kampaně alespoň uznal neadekvátnost vyrovnávání účtů mezi alžírským obyvatelstvem, jak již bylo naznačeno výše. Do této započaté linie vstřícné alespoň vůči potomkům bývalých harkis spadá i jedno z mála pozitivních gest ze strany alžírské vlády, kterým bylo oficiální pozvání francouzské ministryně mládeže Jeannette Bougrabové, dcery bývalého člena pomocných jednotek, jejím alžírským protějškem Hachémi Djiarem koncem minulého roku do Alžíru. Djiarem prohlásil, že Bougrabová patří ke generaci, která nemá nic společného s minulými spory mezi Alžířany. Tím v podstatě naznačil, že potomky harkis chápe jako nevinné, zatímco jejich rodiče jako viníky.

Postupně se tak dostáváme k otázce, jak je mezi alžírskými politiky reflektován obraz potomků bývalých členů pomocných jednotek. Tato otázka je stále dosti sporná. Přestože Bouteflika i Djiarem rozlišují bývalé harkis od jejich potomků, respektive uznávají, že děti bývalých členů pomocných jednotek nenesou vinu na tom, jak se za války zachovali jejich rodiče, ne všichni sdílejí takový názor. Jasným příkladem je již zmíněný Said Abadou, zatvrzelý odpůrce jakéhokoliv smíření, který sice také uznává, že potomci harkis nejsou zodpovědní za činy způsobené jejich rodiči, avšak musí podle něj oficiálně uznat, že činy způsobené jejich předky jsou neodpuštělnou zradou.¹²⁸ Podobný názor zastává i Said Barkat, člen Bouteflikovy vlády, který tvrdí, že potomci harkis by měli uznat zločiny svých rodičů a dále prohlásil, že většina Alžířanů je proti tomu, aby se bývalí harkis vrátili do Alžírska, protože jsou to zrádci.¹²⁹

Aktuálnost tématu v Alžírsku dokazuje i nedávná debata mezi Wassylou Tamzaliovou a Fatimou Besnaci-Lancouovou, která proběhla v březnu 2012 na obrazovkách francouzského kanálu *France 24* a týkala se otázky odpuštění členům

---

¹²⁷ Kolli „Harkis: le ‚mea culpa‘ de Bouteflika“.

¹²⁸ R.N., „La visite de Jeannette Bougrab a Alger et la question des harkis“, *Le Matin DZ*, 10. 10. 2011.

¹²⁹ B. Ghriissi, „Barkat: ‚Les enfants des harkis doivent reconnaître les crimes de leurs parents‘“, *Liberté*, 14. 9. 2005.

pomocných jednotek.¹³⁰ Tamzaliová zastávala názor, že normalizace vztahů mezi Alžířany, bývalými harkis a jejich potomky bude možná až tehdy, když Alžířané a vůdci FLN bývalým členům pomocných jednotek odpustí. Je totiž přesvědčená, jako většina alžírské populace, že sice ne všichni Alžířané vstoupili do pomocných jednotek dobrovolně, nicméně podstatná část se proti alžírským nacionalistům obrátila záměrně a je tedy potřeba, aby jim za to bylo odpuštěno. Tento názor ale naprosto odmítla Besnaci-Lancouová, dcera bývalého harki, která považovala za absurdní samotnou otázku odpuštění harkis a připomněla násilí FLN konané na civilním obyvatelstvu, které v mnoha případech zapříčinilo obrat Alžířanů k boji po boku francouzské armády. Na to však Tamzaliová reagovala argumentem, že násilí FLN nebylo bezdůvodné a jednalo se pouze o odplatné činy.

Dle novináře Abdelkrima Mekfouldji žijícího v Alžírsku je možné hledat naději v mladé generaci Alžířanů, kteří tvoří většinu alžírské populace a jsou ochotni k otevřenému dialogu. V současné době se někteří z nich snaží o navázání kontaktu s potomky generace bývalých harkis žijícími ve Francii a nebojí se otevřeně diskutovat o minulosti. Mekfouldji tvrdí, že pohled na harkis se zásadně změní teprve tehdy, až dojde k výměně vládnoucí elity, která se účastnila nebo má stále přímé vazby na alžírskou válku.¹³¹ Podobný pohled na situaci má i Ali Haroun,¹³² člen tzv. *Haut Comité d'Etat*, provizorního orgánu vytvořeného v lednu 1992 po demisi prezidenta Chadliho Bendjedida a fungujícího až do roku 1994. Ali Haroun zastává názor, že více než čtyřicet let po válce by konečně mělo dojít k diskuzi o takovýchto tématech s odstupem a bez jakýchkoliv vášní.¹³³

---

¹³⁰ Fatima Besnaci-Lancou, Wassyla Tamzali ad., debatu „France-Algérie: enfin la paix des mémoires?“ vedla Vanessa Burggraf, *Le débat*, France 24, 20. 3. 2012.

Fatima Besnaci-Lancouová se narodila v Alžírsku, kde její otec za války působil jako člen pomocných jednotek francouzské armády. Je zakladatelkou asociace „*Harkis et droits de l'homme*“ (Harkis a lidská práva), která vznikla v roce 2003. Podílela se na několika publikacích věnujících se „harkis“ a jejich roli v Alžírské válce. („Le lexique des harkis“, *Harkis et droits de l'homme*, <http://www.harki.net/article.php?id=331#besnaci-lancou> staženo 15. 4. 2012).

¹³¹ Abdelkrim Mekfouldji, „La question des harkis: regards croisés des deux cotés de la Méditerranée“, *France 24*, 19. 3. 2012.

¹³² Ali Haroun je jeden z bývalých funkcionářů FLN a člen CNRA (*Centre national de la révolution algérienne* – nejvyšší instituce FLN v průběhu války – politická a vojenská centrála) v průběhu Alžírské války. V roce 1991 se stal ministrem pro lidská práva, později členem Haut comité d'état (1992-1994). Dnes působí jako advokát v Alžíru. (Besnaci-Lancou a Manceron, *Les Harkis dans la colonisation et ses suites*, 25.)

¹³³ Raouf, „Il n'y a jamais eu d'ordre de vengeance contre les harkis“.

3.2 Obraz pomocných jednotek v odborných pracích

Až do 80. let se nejen v Alžírsku, ale také ve francouzském prostředí, otázce harkis věnovalo jen nepatrné množství odborných prací. Když už se v této době nějaké texty objevily, nebyly příliš objektivní, protože zatím nebyl získán odstup k relativně čerstvým událostem. Členové pomocných jednotek pak byli popisováni buď jako „věrní francouzští patrioti“, nebo naopak jako „zrádci“. ¹³⁴ Autor prvních prací zabývajících se problematikou harkis byl Said Bachaga Boualem, jeden ze symbolů francouzského Alžírka, jehož rodina tradičně zastávala administrativní posty v koloniální správě. ¹³⁵ Bachaga Boualem se ve 20. letech zapojil do francouzské armády, se kterou působil jak v sousedním Tunisku, tak i Maroku. Od 40. let se stal úředníkem francouzské koloniální správy, později byl zvolen poslancem regionu Orléansville a v roce 1958 byl dokonce jmenován viceprezidentem Národního shromáždění v Paříži. V průběhu alžírské války rekrutoval své krajany do jednotek harkas. V květnu 1962 byl se svou rodinou převezen do Francie, kde se stal jakýmsi mluvčím harkis ve Francii, nicméně nezískal mezi samotnými harkis velkou popularitu. ¹³⁶ V jeho díle byli totiž harkis představováni jako nejlepší obránci francouzského Alžírka, čímž v podstatě negoval alžírský nacionalismus, který dle jeho slov byl vnucován minoritou (FLN) majoritní alžírské společnosti. ¹³⁷

Počátky kritické historiografie nejen o harkis, ale obecně o alžírské válce, se ve Francii poprvé objevily na přelomu 70. a 80. let. Tyto práce demystifikující oficiální alžírskou historii řízenou politickým vedením byly i přes zákaz stále populárnější v řadách alžírské populace. ¹³⁸ Koncem osmdesátých let se pak produkce kritických historických prací, týkající se různých aspektů boje za nezávislost Alžírka rozvíjela naplno. V této době ještě ale nebyly k dispozici archivní prameny, které byly ve Francii dostupné až od roku 1992. Hlavním zdrojem byla proto převážně svědectví těch, kteří období války zažili.

Ve vznikajících pracích, i přesto, že se autoři snažili o maximální objektivitu, byl často patrný francouzský či naopak alžírský výklad průběhu alžírské války a jejích důsledků. Práce francouzských autorů Charlese-Roberta Agerona či Maurice Faivra se

---

¹³⁴ Hamoumou a Moumen, „L’histoire des harkis et Français musulmans“, 317.

¹³⁵ Mezi jeho díla patří: *Les harkis au service de la France*, Paris: France Empire, 1963. *L’Algérie sans la France*, Paris: France Empire, 1964.

¹³⁶ „Le lexique des harkis“, Harkis et droits de l’homme, www.harki.net/article.php?id=331#bachagaboualem (staženo 15. 4. 2012).

¹³⁷ Hautreux, „Au-delà de la victimisation et de l’opprobre: les harkis“.

¹³⁸ Stora, *La gangrène et l’oubli*, 248.

zaměřily na roli francouzské armády a vlády v průběhu války a při jejím konci a snažily se tak zdůvodnit některé kontroverzní kroky Francie.¹³⁹ Naopak práce Ali Harouna, bývalého člena FLN, podrobně popisovala roli FLN zvláště po skončení války, kdy docházelo k masakrování bývalých členů pomocných jednotek.¹⁴⁰ Autor se tak pokusil zlepšit názor na jednání FLN a odmítal tradiční pohled na události po vyhlášení příměří v Alžírsku, tedy že členové FLN působili v první linii vedené proti zrádcům samostatného Alžírska. Zajímavé je, že autoři Ageron a Haroun se shodují v tom, že připomínají krutost pomocných jednotek páchanou na civilním obyvatelstvu. Zatímco Haroun tak naznačuje, že zde existovala určitá potřeba odplaty vůči harkis v řadách civilního obyvatelstva, Ageron tak zdůvodňuje možné důvody opuštění harkis francouzskou armádou po ukončení bojů. V následujícím textu je tedy nejprve představen pohled alžírských autorů s tím, že práce navazuje na texty již představeného Bachaga Boualema; dále se kapitola věnuje obrazu pomocných jednotek z francouzské perspektivy.

Autorem, který se stejně jako Bachaga Boualem zabýval otázkou alžírského nacionalismu v řadách prostého alžírského obyvatelstva, byl původem alžírský autor Mohand Hamoumou.¹⁴¹ Svou prací se nicméně postavil do opozice vůči Bachaga Boualemovi, neboť přišel s tvrzením, že Alžířané se k pomocným jednotkám přidávali spíše proto, že nesouhlasili s monopolním postavením FLN a jejím krutým postupem vůči civilnímu obyvatelstvu, než z přesvědčení, že by Alžírsko mělo zůstat francouzské. Mohand Hamoumou a Abderahmen Moumen,¹⁴² oba synové bývalých členů jednotek harkas, ve své studii vydané ve sborníku *La Guerre d'Algérie* zdůraznili, že alžírská válka byla válkou podvratnou, do které bylo zapojeno i civilní obyvatelstvo. Bylo proto nutné si vybrat nějaký tábor pro spolupráci a nebylo možné být v konfliktu neutrální. Po teroru, který zahájily jednotky FLN, se pak rozhodnutí stalo pro mnohé jednoduchým. Oba autoři se ve své práci zaměřili i na roli alžírského nacionalismu, který dle jejich názoru nebyl dostatečně vyvinut v některých oblastech Alžírska, převážně v těch horských a vesnických, tedy v oblastech nejčastějšího výskytu jednotek harkas. Alžířané se tak dle těchto autorů

---

¹³⁹ Ageron, „Le ‚drame des Harkis‘: mémoire ou histoire ?“, Faivre, „L'histoire des Harkis“.

¹⁴⁰ Haroun, „Effacer les sequelles de la guerre d'Algérie“.

¹⁴¹ Mohand Hamoumou je autor několika publikací o harkis (*Et ils sont devenus harkis*, Paris: Fayard, 1993; *Les harkis, une mémoire enfouie*, Paris: Autrement, 1999), zakladatel sdružení AJIR (*Association Justice Information et Réparation – Sdružení spravedlnosti, informací a reparací*) a profesorem působícím v Grenoblu. („Le lexique des harkis“, Harkis et droits de l'homme, <http://www.harki.net/article.php?id=331#hamoumou>, staženo 15. 4. 2012).

¹⁴² Abderahmen Moumen je historik a výzkumný pracovník na Univerzitě v Perpignanu. Specializuje se na otázku repatriovaných z Alžírska a harkis. („Le lexique des harkis“, Harkis et droits de l'homme, <http://www.harki.net/article.php?id=331#moumen>, staženo 15. 4. 2012).

primárně řídili zájmem svých rodin či klanů. Tímto tvrzením v podstatě podobně jako Boualem odmítli existenci alžírského nacionalismu v řadách většiny alžírského obyvatelstva, který dle jejich názorů existoval pouze v hlavách alžírské elity a především mezi členy FLN. V souvislosti s koncem války a vyhlášením alžírské nezávislosti se pak autoři zaměřili na kritiku způsobu odzbrojení jednotek harkas a osoby Charlese de Gaulla a jeho restrikcí ohledně možné repatriace členů pomocných jednotek do Francie. Mohand Hamoumou svým novým přístupem k otázce vzniku bývalých harkis za války poskytl důležité myšlenky, o které se později opírali zvláště potomci bývalých harkis žijící ve Francii. Hamoumou jako jeden z nich se tak postupně stal jedním z hlavních lídrů této komunity.

Od závěrů autorů Hamoumou a Moumena se ale ve své knize *La Guerre d'Algérie* distancovali významní historici, zabývající se alžírskou válkou Benjamin Stora¹⁴³ a Mohammed Harbi,¹⁴⁴ neboť odmítali právě jejich pojetí alžírského nacionalismu.¹⁴⁵

Mohammed Harbi, jeden z bývalých vůdců FLN, se ve svém pohledu na bývalé členy pomocných jednotek zaměřil na motivaci Alžířanů pro vstup do francouzské armády. Částečně vinil francouzskou koloniální správu za rozklad venkovské společnosti, který také napomohl vzniku pomocných jednotek a v reakci na Bouteflikovo tvrzení, že harkis jsou přirovnatelní k nacistickým kolaborantům, zdůraznil, že ve většině případů toto rozhodnutí pro Alžířany nebylo otázkou volby, nýbrž života a smrti. Významným přínosem Mohammeda Harbiho bylo upozornění, že na harkis za války není možné pohlížet jako na nějakou ucelenou komunitu, tedy tak, jak je vnímají alžírské autority, ale je potřeba se jimi zabývat jednotlivě.

Dalším autorem, který se v řadách FLN také aktivně účastnil války, je Ali Haroun. Haroun ve své práci podobně jako Charles-Robert Ageron připomněl, že i harkis po boku francouzské armády konali často velice kruté činy na alžírském obyvatelstvu, které jsou dodnes těžko odpustitelné. Nicméně uznal, že většina členů pomocných jednotek byla ke

---

¹⁴³ Benjamin Stora je francouzský historik, narozený v Alžírsku. Působí jako profesor v Paříži a je autorem mnoha publikací týkajících se současné historie Maghrebu, dekolonizačních válek a historie maghrebské migrace do Evropy. („Benjamin Stora, professeur à l'Université Paris 13“, Université Paris 13, <http://www.univ-paris13.fr/benjaminstora/>, staženo 15. 4. 2012).

¹⁴⁴ Mohammed Harbi se stal od roku 1956 členem FLN ve Francii a později vstoupil do Provizorní vlády alžírské republiky v Káhiře. Účastnil se vyjednávání evianských dohod a působil jako poradce Ben Belly. Po Boumédiénově puči v roce 1965 byl zatčen a bez soudu poslán na šest let do vězení. V roce 1973 utekl do Francie, kde později působil jako profesor v Paříži. Je autorem mnoha publikací, týkajících se alžírské války. („Le lexique des harkis“, Harkis et droits de l'homme, <http://www.harki.net/article.php?id=331#harbi>, staženo 15. 4. 2012).

¹⁴⁵ Benjamin Stora a Mohammed Harbi, úvod ke knize *La Guerre d'Algérie*, (Paris: Robert Laffont, 2004), 12.

spolupráci s francouzskou armádou donucena různými okolnostmi a nebyla to tedy jejich dobrovolná volba. Haroun zdůraznil právě ekonomický aspekt, který hrál důležitou roli při jejich rozhodování, neboť se často jednalo o Alžírany z nejchudších vrstev, kteří jednoduše neměli prostředky k uživení svých rodin. Masakry členů pomocných jednotek po vyhlášení nezávislosti byly dle jeho názoru samozřejmě nehumánní, nicméně Haroun se pokusil vysvětlit, že není možné za tyto činy vinit FLN, která v průběhu roku 1962, kdy docházelo k vytváření alžírského státu, ještě neměla jednotné vedení, jehož příkazy by byly respektovány na celém území. Zdůraznil však, že žádné rozkazy ohledně podněcování mučení či vraždění bývalých harkis nikdy neexistovaly, naopak v některých částech byli bývalí členové pomocných jednotek chráněni. Haroun připomněl roli tzv. *marsiens*, což byli ti, kteří od francouzské armády k nacionalistům sběhli v poslední chvíli, když už bylo vyjednáno příměří, neboť ti silně poškodili pověst harkis jak z francouzské, tak i alžírské strany.¹⁴⁶ Dále, podobně jako Benjamin Stora,¹⁴⁷ zpochybnil vysoko nadnesená čísla obětí těchto masakrů (odhady se pohybují mezi 10.000 – 150.000 oběťmi) a připomněl, že neexistují žádné statistiky z jedné ani druhé strany Středozeří. Zároveň ale dodal, že když mohlo v Alžírsku dojít k odpuštění islamistickým fundamentalistům v rámci národního smíření po občanské válce, proč by se toto odpuštění nemohlo vztáhnout i na bývalé členy pomocných jednotek.¹⁴⁸

Z francouzských autorů se otázce bývalých členů pomocných jednotek patrně nejvíce věnoval významný historik Charles-Robert Ageron, jehož práce se převážně zakládala na archivních pramenech.¹⁴⁹ Ageron se svým dílem také postavil do opozice vůči Mohandu Hamoumouovi, konkrétně v otázce role Francie v závěrečných momentech války, kdy se jednalo o možné repatriaci členů pomocných jednotek francouzské armády. Autor připustil, že se francouzská vláda do určité míry bránila transferu Alžířanů do metropole, nicméně odmítl fakt, že by harkis byli francouzskou vládou opuštěni,¹⁵⁰ což je naopak názor propagovaný Mohandem Hamoumou. Velice podrobně se zabýval různými snahami francouzské vlády o ukončení tzv. honu na harkis, který se v průběhu roku 1962 rozpoutal. Zároveň také upozornil na to, že někteří členové pomocných jednotek působili současně jako informátoři FLN, tedy narazil i na temnou stránku členů pomocných

---

¹⁴⁶ Raouf, „Il n’y a jamais eu d’ordre de vengeance contre les harkis“.

¹⁴⁷ Nadjia Bouzeghrane, „Interview de Benjamin Stora“, *El Watan*, 10. 11. 2003.

¹⁴⁸ Haroun, „Effacer les sequelles de la guerre d’Algérie“, 203.

¹⁴⁹ Charles-Robert Ageron byl francouzský historik, zabývající se koloniální historií Alžírsko, o které vydal několik děl (např.: *De l’Algérie française à l’Algérie algérienne*, Paris: Bouchène, 2005). („Charles-Robert Ageron“, Bibliomonde, <http://www.bibliomonde.com/auteur/charles-robert-ageron-2457.html>, 15. 4. 2012).

¹⁵⁰ Ageron, „Drame des harkis en 1962“, 6.

jednotek. Ke konci války dle Agerona také stoupal počet těch, kteří se na poslední chvíli přidali na stranu alžírských nacionalistů a v očích představitelů francouzské armády si proto stále udržovali obraz těch nejméně spolehlivých. Tímto se Ageron pokusil zdůvodnit například náhlé odzbrojení jednotek harkas po vyhlášení příměří, často kritizované v pracích jiných autorů.

Otázkou týkající se odpovědnosti masakrů se zabývá i historik Benjamin Stora, který na rozdíl od Agerona zastává podobný názor jako Moumen, tedy že odpovědnost za masakry bývalých členů pomocných jednotek leží plně na bedrech Francie, která dle jeho názoru měla za úkol se o rekruty alžírského původu postarat.

Zajímavý je také pohled Maurice Faivra, francouzského generála a politologa, který ve své práci poskytl velký prostor roli francouzské armády a doplnil tak pohled na některé události z francouzské perspektivy.¹⁵¹ Faivre byl přesvědčen, že pozitivní obraz a důvěra ve francouzskou armádu hrály také důležitou roli v rozhodování Alžířanů pro zapojení do pomocných jednotek a zmínil záměr francouzské armády zpolitizovat pomocné jednotky, čímž by vznikla politická opozice FLN. Zároveň uznal selhání francouzských autorit v otázce možné repatriace či ochrany členů pomocných jednotek po ukončení konfliktu. Faivre psal o nedodržení slibech ze strany armádního vedení, dle kterých měly jednotky harkis fungovat a zůstat ozbrojeny ještě rok po vyhlášení příměří.¹⁵²

Historik Gilbert Meynier zastává podobný názor jako Ali Haroun ohledně role FLN v průběhu poválečných masakrů.¹⁵³ Členové Fronty národního osvobození dle jeho názoru neměli žádný zájem na tom, aby dali příkaz k pronásledování či masakrům a stejně jako Haroun zdůrazňuje, že existovaly oblasti, ve kterých byli členové pomocných jednotek často chráněni lokálním vedením FLN. Meynier také zmiňuje, že bývalí harkis se stávali obětmi již zmíněných *marsiens*, kteří chtěli navzdory pozdnímu připojení se k nacionalistům dokázat svůj patriotismus, často bohužel velice krutým způsobem.¹⁵⁴

---

¹⁵¹ Maurice Faivre je francouzský generál, který v průběhu Alžírské války vedl jednotky harka. Po válce se mu podařilo ilegálně převést několik rodin bývalých členů pomocných jednotek do Francie. Podepsal tzv. *Livre blanc de l'armée française en Algérie* (Bílá kniha francouzské armády v Alžírsku), kde je role armády prezentována jako „pacifikační“. Odmítá jakékoliv selhání armády ve válce (např. týrání atd.). Je autorem několika knih zabývajících se otázkou harkis. („Le lexique des harkis“, Harkis et droits de l'homme, <http://www.harki.net/article.php?id=331#faivre>, staženo 15. 4. 2012).

¹⁵² Maurice Faivre, „L'histoire des harkis“, 58.

¹⁵³ Gilbert Meynier je francouzský historik a profesor, působící na univerzitě v Nancy. Specializuje se na alžírskou historii v období francouzské dominance. („Gilbert Meynier“, Bibliomonde, <http://www.bibliomonde.com/auteur/gilbert-meynier-2334.html>, staženo 15. 4. 2012).

¹⁵⁴ Nadja Bouzeghrane, „Gilbert Meynier: ‚les harkis n'ont été ni moins que des mercenaires‘“, *El Watan*, 10. 3. 2005.

Na závěr je však nutné zdůraznit, že všichni zmínění autoři studovali a vydávají své práce ve Francii. Mohammed Harbi tvrdí, že nadějní alžírští historikové stále působí pouze v zahraničí, protože ti, co zůstávají v Alžírsku jsou pod pozorným dohledem politických autorit. Pokud například chtějí, aby jim zahraniční diplom byl uznán i v Alžírsku a mohli ve své zemi pracovat, je potřeba psát tak, aby nedošlo k provokaci státu. Bez uznaného diplomu nemá žádný historik šanci dostat v Alžírsku práci. Je to způsob, jakým si autority vychovávají historiky, kteří budou pokračovat ve vytváření „oficiální historie“. ¹⁵⁵ Vědecký pracovník předpokládá existenci univerzitního pole, které bude nezávislé na politické moci, což v Alžírsku neexistuje. Alžírsko je stát, který se snaží udržet si monopol na paměť a historii a obává se konkurence. Alžírský historik tak může buď odejít do exilu (jako například Mohammed Harbi, který vyučuje ve Francii), nebo bude spolupracovat na „oficiální historii“, za což získá privilegia od vládnoucí moci. Poslední jeho možností je, že se odmlčí a nebude o alžírské historii publikovat, což je případ většiny alžírských historiků. ¹⁵⁶

---

¹⁵⁵ Mustapha Benfodil, „Mohamed Harbi: ‚Les archives de la révolution sont explosives‘“, *El Watan*, 26. 5. 2011.

¹⁵⁶ Lahouari Addi, „L’écriture de l’Histoire et ses implications politiques en Algérie“ (Conférence prononcée a l’Université Mouloud-Mammeri le 16 juin 2010), *Le Soir d’Algérie*, 28. 6. 2010.

4. Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jakým způsobem se vyvíjel pohled alžírské společnosti na bývalé členy pomocných jednotek francouzské armády od alžírské nezávislosti do současnosti. Již v úvodu byl zmíněn nedávný průzkum veřejného mínění, který proběhl v březnu 2012 v Alžírsku a jehož výsledkem bylo zjištění, že alžírská společnost není připravena odpustit bývalým harkis. Důvody, proč se v řadách alžírské společnosti za půl století od ukončení alžírské války pohled na harkis v podstatě nezměnil, je možné vysvětlit shrnutím práce do několika zásadních bodů.

I přesto, že se většina odborných prací shoduje na tom, že bývalí členové pomocných jednotek byli k zapojení do boje po boku francouzské armády motivováni často z jiných důvodů než zachování francouzského Alžírka, tato představa stále přetrvává v myslích většiny Alžířanů. Harkis byli často motivováni základní lidskou potřebou, kterou je přežití a uživení vlastní rodiny. Neméně k těmto rozhodnutím pak přispěla krutost FLN a důmyslná propagační a psychologická činnost francouzského koloniálního aparátu. Po vyhlášení příměří a odzbrojení pomocných jednotek francouzskou armádou, se ale někteří alžírští nacionalisté, které stejně jako harkis není možné v této chaotické situaci hodnotit jako organizovanou skupinu, v postoji vůči bývalým členům pomocných jednotek ukázali být velice nekompromisní a byl zahájen tzv. hon na harkis - zrádce národa. Někteří se zachránili přesunem do Francie, další byli vězněni či nuceni k různým veřejným pracím nebo se schovávali v horách, mimo dosah alžírských úřadů. Ti, kteří neměli takové štěstí, neunikli mučení a vraždění. Počty obětí však dodnes nejsou známy, neboť neexistují žádné statistiky. Odhady se pohybují od 10.000 obětí až po 150.000 zavražděných jedinců s tím, že do těchto počtů jsou většinou započítávány i členové rodin bývalých harkis. Je jasné, že čísla jsou přizpůsobována z různých důvodů, ať už z politického přesvědčení (bývalí harkis či jejich potomci často využívají těch nejvyšších odhadů na rozdíl od členů či bývalých členů FLN či reprezentantů alžírské politické elity) nebo čistě dle různých odhadů, jak tyto masakry mohly probíhat (zatímco Moumen a Hamoumou zastávají názor, že došlo k masakrům více než 100.000 bývalých členů pomocných jednotek, Stora či Haroun toto zpochybňují a drží se mnohem nižších čísel obětí). Nově vzniklý režim, který se zrodil z politického vítězství FLN jak nad Francií, tak nad ostatními frakcemi nacionalistických skupin, vydržel de facto nepozměněn dodnes a strana má stále hlavní slovo v alžírské politice. Političtí vůdci si drží monopol na historický výklad alžírských dějin a prezentují

se jako jediní legitimní dědici alžírské revoluce započaté 1. listopadu 1954. Pravděpodobně ojedinělým posunem dle mého názoru je, že se zmínky o harkis v Alžírsku od devadesátých let začínají objevovat v některých médiích. I přesto, že alžírská politická elita si až na výjimky stále udržuje velice ostrý diskurs vůči bývalým harkis, v alžírských denících se postupně objevují názory dříve naprosto tabuizovaných autorů, jako je Mohammed Harbi a problematika týkající se bývalých členů pomocných jednotek se v poslední době dostává na přední stránky některých nezávislých alžírských frankofonních deníků.

Naopak obraz harkis vytvářený v odborných pracích jak alžírských, tak francouzských autorů se pokouší o více či méně objektivní hodnocení těchto lidí, i když na jejich pohled na danou problematiku je také třeba nahlížet kriticky, neboť někteří autoři se sami války účastnili a mohou být zatíženi svými vzpomínkami či politickými názory. Autoři se nicméně shodují, že není možné na harkis za války pohlížet jako na komunitu, což je případ většiny alžírských politických zástupců a následně alžírské společnosti, neboť jejich důvody k zapojení se po boku francouzské armády byly různé.

Otázka, zda se tedy jedná o zrádce či oběti alžírské války je z alžírského pohledu stále téměř jednoznačná a přetrvává povědomí, které nepřestává spojovat slovo harki se slovem zrádce. Nejprve se bude muset změnit postoj alžírských představitelů ohledně „oficiální historie“, kterou si pečlivě kontrolují a následná diskuze o historických událostech by mohla změnit i názor alžírské společnosti.

Summary

The bachelor's thesis *Harkis – traitors or victims of the Algerian war? Reflexion of the auxiliary units of the French army in Algeria after 1962* examines the image of former members of the auxiliary units in Algeria after 1962 until the present days. The paper presents the origins of the auxiliary units and their development during the Algerian war; it stresses particularly motivation of Algerians for entering into the French army on the historical background of the Algerian war. Although the most of scholars agree that former harkis did not enter into the French army because of the preservation of French Algeria, this idea has endured among the majority of Algerians until today. To become harkis was usually not a question of choice, but rather a question of life or death. The cruelty of members among the National Liberation Front (FLN) and clever psychological activity of the French army were also important circumstances that influenced decisions of many Algerians. After the end of the war, members of the auxiliary units were disarmed and massacres of former harkis, considered as national traitors, began. Some of them survived because of the transfer to France, however, the others were murdered, tortured or jailed. The newborn regime was created by the nationalists from the FLN who maintained the official interpretation of national history which assimilated the two terms harkis and traitors. This position of the political elite widely influences Algerian society presently. On the other hand, the image of members of the auxiliary units of the French army formed by French or Algerian scholars, aims to be more objective and the majority of authors agree that harkis should not be perceived as an organized community during the war and the reconciliation should heal the old wounds.

Použitá literatura

Prameny

Lahouari Addi, „L'écriture de l'Histoire et ses implications politiques en Algérie“ (Conférence prononcée a l'Université Mouloud-Mammeri le 16 juin 2010), *Le Soir d'Algérie*, 28. 6. 2010, (staženo 15. 4. 2012), www.lesoirdalgerie.com/articles/2010/06/28/article.php?sid=102168&cid=2.

Hocine Adryen, „Entretien avec Said Abadou, SG de l'ONM“, *Le jeune indépendant*, 18. 3. 2012, (staženo 27. 3. 2012), www.jeune-independant.net/index.php?option=com_content&view=article&id=823:entretien-avec-said-abadou-sg-de-lonm-&catid=1:actuels&Itemid=2.

Hamid Ait Ouali, „Algérie: la multiplication des candidats ,autorisés““, *La Provence*, 25. 12. 2008, (staženo 27. 3. 2012), www.laprovence.com/article/monde/algerie-la-multiplication-des-candidats-autorises.

Florence Beaugé, „Les fils de harkis sont invités à rentrer à Alger mais à s'excuser“, *Le Monde*, 17. 9. 2005, (staženo 27. 3. 2012), harki.net/article.php?id=15.

Mustapha Benfodil, „Mohamed Harbi: ‚Les archives de la révolution sont explosives‘“, *El Watan*, 26. 5. 2011, (staženo 27. 3. 2012), www.lematindz.net/news/4432-mohamed-harbi-les-archives-de-la-revolution-sont-explosives.html.

Djilali Benyoub, „Le FLN hors de la zone de turbulences ?“, *Liberté*, 5. 6. 2011, (staženo 27. 3. 2012), www.liberte-algerie.com/actualite/le-fln-hors-de-la-zone-de-turbulences-le-comite-central-n-enregistre-que-15-defections-157115.

Nadjia Bouzeghrane, „Interview de Benjamin Stora“, *El Watan*, 10. 11. 2003, (staženo 27. 3. 2012), harki.net/docs/el_watan_10_novembre_2003_stora.pdf.

Nadjia Bouzeghrane, „Gilbert Meynier: ‚les harkis n'ont été ni moins que des mercenaires‘“, *El Watan*, 10. 3. 2005, (staženo 27. 3. 2012), harki.net/docs/el_watan_meynier_10_mars:2005.pdf.

Said Ferdi, *Un enfant dans la guerre*, Paris: Seuil, 1981.

B. Ghrissi, „Barkat: ‚Les enfants des harkis doivent reconnaître les crimes de leurs parents‘“, *Liberté*, 14. 9. 2005, (staženo 27. 3. 2012), harki.net/article.php?id=18.

Said Ighilahriz, Hammadi Abderrazak, Mahdi Chayaa, Yezli Kamal, „Sondage: Les Algériens et l’histoire du mouvement de libération, une connaissance parcellaire“, *El Watan*, 28. 3. 2012, (staženo 15. 4. 2012), http://www.elwatan.com/actualite/sondage-les-algeriens-et-l-histoire-du-mouvement-de-liberation-une-connaissance-parcellaire-28-03-2012-164487_109.php.

Belkacem Kolli, „Harkis: le ‚mea culpa‘ de Bouteflika“, *RFI*, 10. 9. 2005, (staženo 27. 3. 2012), www.rfi.fr/actufr/articles/069/article_38439.asp.

Abdelkrim Mekfouldji, „La question des harkis: regards croisés des deux cotés de la Méditerranée“, *France 24*, 19. 3. 2012, (staženo 27. 3. 2012), observers.france24.com/node/464628.

R.N., „La visite de Jeannette Bougrab a Alger et la question des harkis“, *Le Matin DZ*, 10. 10. 2011, (staženo 27. 3. 2012), www.lematindz.net/news/5747-la-visite-de-jeannette-bougrab-a-alger-et-la-question-des-harkis.html.

S. Raouf, „Il n’y a jamais eu d’ordre de vengeance contre les harkis“, *Le Quotidien d’Oran*, 7. 3. 2006, (staženo 27. 3. 2012), www.algeria-watch.org/fr/article/hist/1954-1962/harkis_vengeances.htm.

Rédaction nationale, „Le SG de l’ONM l’a affirmé hier ‚Aucun harki n’a été exécuté au lendemain de l’indépendance‘“, *Liberté*, 19. 3. 2012, (staženo 27. 3. 2012), www.liberte-algerie.com/actualite/aucun-harki-n-a-ete-execute-au-lendemain-de-l-independance-le-sg-de-l-onm-l-a-affirme-hier-174316.

s. n., „Le fils de harkis en accusation“, *Le Monde*, 18. 11. 1995, (staženo 10. 4. 2012), http://www.lemonde.fr/web/recherche_breve/1,13-0,37-384798,0.html?xtmc=harkis&xtcr=482.

Wassyla Tamzali, „L’homme au Couffin“, *El Watan*, 27. 1. 2012, (staženo 27. 3. 2012), www.elwatan.com/culture/l-homme-au-couffin-27-1-2012-156536_113.php.

Djamel Zerrouk, „60e anniversaire du débarquement allié“, *El Watan*, 9. 8. 2004, (staženo 27. 3. 2012), www.elwatan.com/archives/article/php?id=2654.

Videa:

Fatima Besnaci-Lancou, Wassyla Tamzali ad., debatu „France-Algérie: enfin la paix des mémoires?“ vedla Vanessa Burggraf, *Le débat*, France 24, 20. 3. 2012, <http://www.france24.com/fr/20120319-debat-france-guerre-algerie-partie1>, <http://www.france24.com/fr/20120319-debat-france-guerre-algerie-partie2>, <http://www.france24.com/fr/20120319-debat-france-guerre-algerie-partie3>, (staženo 25. 3. 2012).

Internetový zdroj:

Oficiální stránka vlády Francouzské republiky, <http://legifrance.gouv.fr>.

Literatura

Charles-Robert Ageron, „Le drame des Harkis en 1962“, *Vingtième Siècle, Revue d’histoire*, č. 42 (duben-červen 1994): 3-6, <http://www.persee.fr> (staženo 1. 10. 2011).

Charles-Robert Ageron, „Le ‚drame des Harkis‘: mémoire ou histoire ?“, *Vingtième Siècle, Revue d’histoire*, č. 68 (říjen-prosinec 2000): 3-16, <http://www.persee.fr> (staženo 1. 10. 2011).

Charles-Robert Ageron, „Les accords d’Evian“, *Vingtième Siècle, Revue d’histoire*, č. 35 (červenec-září 1992): 3-15, <http://www.persee.fr> (staženo 1. 10. 2011).

Fatima Besnaci-Lancou a Gilles Manceron, *Les Harkis dans la colonisation et ses suites*, Paris, Ivry-sur-Seine: Editions de l’Atelier, 2008.

Pierre Bourdieu, *Sociologie de l'Algérie*, Paris: Presses universitaires de France, 1985.

Emmanuel Brillet, „Les problématiques contemporaines du pardon au miroir du massacre des harkis“, *Culture et conflits*, č. 41 (leden 2001): 2-17, <http://conflits.revues.org/index405.html> (staženo 20. 3. 2012).

William B. Cohen, „Legacy of empire: The Algerian Connection“, *Journal of Contemporary History*, č. 1 (leden 1980): 97-123, <http://www.jstor.org> (staženo 1. 11. 2011).

Jean-François Daguzan, „Les relations franco-algériennes ou la poursuite des amicales incomprehension“, *Annuaire Français de Relations Internationales 2001 volume II*, (leden 2002): 438-450, <http://www.afri-ct.org/Les-relations-franco-algeriennes?lang=fr> (staženo 27. 3. 2012).

Maurice Faivre, „L'histoire des Harkis“, *Guerres mondiales et conflits contemporains*, č. 202-203 (únor 2001): 55-63, <http://www.cairn.info> (staženo 19. 11. 2011).

Maurice Faivre, *Les combattants musulmans de la guerre d'Algérie, des soldats sacrifiés*, Paris: L'Harmattan, 1995.

François-Xavier Hautreux, „Au-delà de la victimisation et de l'opprobre: les harkis“, práce prezentována na konferenci *Pour une histoire critique et citoyenne. Le cas de l'histoire franco-algérienne*, Lyon, 20. -22. 6. 2006, (staženo 15. 2. 2012), http://ens-web3.ens-lsh.fr/colloques/france-algerie/communication.php3?id_article=239.

François-Xavier Hautreux, „L'engagement des harkis (1954-1962)“, *Vingtième Siècle, Revue d'histoire*, č. 90 (únor 2006): 33-45, <http://www.cairn.info> (staženo 19. 11. 2011).

Pascal Le Pautremat, „Le commando Georges – De la contre-guérilla a la tragédie (1959-1962)“, *Guerres mondiales et conflits contemporains*, č. 213 (leden 2004): 95-103, <http://www.cairn.info> (staženo 9. 12. 2011).

Gilles Manceron, „Quand le passé s’installe dans l’actualité“, *CAES magazine*, č. 87 (léto 2008): 6-9, <http://www.caes.cnrs.fr/nospublications/caes-magazine/CAESMag-87/passeactualite.pdf> (staženo 25. 4. 2012).

Chantal Morelle, „Les pouvoirs publics français et le rapatriement des harkis en 1961-1962“, *Vingtième Siècle, Revue d’histoire*, č. 83 (březen 2004): 109-119, <http://www.cairn.info> (staženo 19. 11. 2011).

Guy Perville, „Guerre d’Algérie: l’abandon des harkis“, *L’Histoire*, č. 102 (červenec-srpen 1987): 30-34.

Julien Rocherieux, „L’évolution de l’Algérie depuis l’indépendance“, *Sud/Nord*, č. 14 (leden 2001): 27-50, <http://www.cairn.info> (staženo 29. 11. 2011).

Benjamin Stora a Mohammed Harbi, *La Guerre d’Algérie*, Paris: Robert Laffont, 2004.

Benjamin Stora, *La gangrène et l’oubli*, Paris: Edition la Découverte, 1991.

Benjamin Stora, *Algeria – 1830-2000 – a short history*, London: Cornell University Press, 2004.

Marie-Catherine Villatoux, „Traitement psychologique, endoctrinement, contre-endoctrinement en guerre d’Algérie: le cas des camps de détention“, *Guerres mondiales et conflits contemporains*, č. 208 (duben 2002): 45-54, <http://www.cairn.info> (staženo 15. 1. 2012).

Paul Villatoux, „L’institutionnalisation de l’arme psychologique pendant la guerre d’Algérie au miroir de la guerre froide“, *Guerres mondiales et conflits contemporains*, č. 208 (duben 2002): 35-44, <http://www.cairn.info> (staženo 15. 1. 2012).

Hannah Yadi, „Les oubliés de l’histoire‘ The Harkis: a history distorted by official narratives“, diplomová práce, University of Durham, 2008.

Abdelkader Yefsah, „L’armée et le pouvoir en Algérie de 1962 a 1992“, *Revue du monde musulman et de la Méditerranée*, č. 65 (1992): 77-95, <http://www.persee.fr> (staženo 29. 11. 2011).

Encyklopedie:

Grand dictionnaire encyclopédique Larousse, Paris: Librairie Larousse, 1983.

„Larousse“, internetová encyklopedie, www.larousse.fr.

Ostatní zdroje:

Bibliomonde, <http://www.bibliomonde.com>.

Harkis et droits de l’homme, www.harki.net/article.php?id=331.

Université Paris 13, <http://www.univ-paris13.fr/benjaminstora/>.